

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or reference.

شورا

ایکنچی پیل

24

عدد ۲۴ * سنه ۱۹۰۹

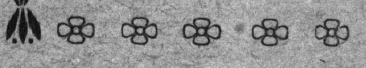

1909 Handwritten text at the bottom left, possibly a date or issue identifier.

اوزبورغده اون بیس کونده بر حقیقان ادبی
فنی و سیاسی مجموعه در

مندرجه سی :

- ابن خردادبه . ابن حوقل . مقدسی . بیرونی . دورتسیک جغرافیاده منخصص اسلام علماسندن . توحید و علم (۶) . امام سرورالدین . عرب ادبیاتی . IV تاریخ علوم . ع . سعیدوف . اسلام ایله یئگی مدنیت . روحسز عالم . IV عبدالکریم سعیدی . رحمت الهیه عمومی حقدنه براهینم . موسی بیگیف . تیک طوره آلمیم . هادی . چواشلار . احمد جان بکتیروف . قادینمی ، خاتونمی ؟ ع . بطال . تربیه و تعلیم . « درست تربیه » . مراسله و مخابره : توقدق ، « قریه سندن ، « آقسو » هم « اونا » دن . تقریض : الفبا کتابلرینه تنقید . نور الیقین فی سیره سید المرسلین . متنوعه : حضرت داود قبری . مهم حساب . « مارس » یولک زنده عجیبه لر . تورنگ ضررلری و غیری . « اولم نی صائسه لر » (شعر) . چولپانی . لطائف . تیل یاریشی . VI علاوه . ۲ نچی جلد « شورا » ننگ فهرستی .

محمد ﷺ

اثر رضا الدين بن فخر الدين
دين مبین اسلامك ظهورندن، رسول اکرم افندمز
حضرتلرینك نسب شریفلرندن، وفات اولدیغی کونینه
قدر اولان بیوک حادثه و ماجرالردن باحث اولان بو
رساله، «وقت» مطبعه سنده باصلوب تمام اولدی. الك
معتبر اصللردن آلنوب ترتیب ایدلدیکی جهنله مکتب
شاگردلری ایچون استفاده ایدرگه لایق بر اثردر.
(بهاسی ۲۰ تین، پوچته ایله ۲۴ تین.)

«وقت» مطبعه سنده

هر تورلی کتابلر، خط و اسچوط بلانقه لری، کانویرتلار،
طوی و ضیافت ایچون زاپیسکه لر، تبریک هم ویزیت
کارتچکه لری نفیس و گوزل روش ده بیک ارزان حق ایله
اشله نه در و چیتدن صورتوچیلرغه تیز وقتنده اشله نوب
بیسارله در. آدرس:

Типографія газеты „ВАКТЪ“ въ г. Оренбургъ.

«وقت» اداره خانه سینك اوز مطبعه سنده نفیس روشده اعلا کافدگه
باصلوب چققان توبانده گی اثرلر صائلمه قدر:
«جغرافیای عمرانی» - (درس کتابی) ف. کریموف. ن. آغویف لر
تالیفی. بهاسی ۳۰ تین؛ پوچته ایله ۳۶ تین.
«تاریخ اسلام» - (درس کتابی) مکتب سلطانی مآذونلرندن عثمان
خلیلر اثری. بهاسی ۱۸ تین؛ پوچته ایله ۲۲ تین.

«ترویسیکی علماسی» - اصول حدیک اصول قدیمه نزاعسی آیر و ایچون، اصول صوتیه
و حدیک نك شرعا درستاسکنه و عقلا موافق لغنه دائر مشهور استاذ محترم شیخ زین الله
النقشبندی حضرتلری طرفندن تالیق ایدلمش عزیز بر رساله در. اصول حدیمه
نزاعسی ایله بوشقه عمر اوتکارماس ایچون بونك آلنوب مطالعه ایدیلوی لازمدر.
برنجی طبعسی صائلوب بتوسبیلی «وقت» مطبعه سی طرفندن ایکنجی مرتبه باصلدی.
همت ایه لرینك بونی یوزلب آلنوب مناسب یرلرگه تقدیم ایتولری معقولدر.

دانه سی ۵ تین یوزلب ۳ سوم. Оренбургъ, Типографія „Вактъ“.

مشهور آدم و الوغ حاد و لير

ابن خردادبه

ايچون بو اثر، اڭ درست بر واسطه در، ديپورلر. ياقوت حموي «معجم البلدان» ده هر وقت ابن خردادبه سوزلري ايله استشهاد ايدده در. سامي بك «كتاب المسالك و الممالك نك» نسخه سي سلامت اولوب اولماديغندن خبرمز يوق «ديه استانبول غزته لرينه يازدرمشيدي. صوگره دن معلوم اولديكه بوني ديه جويه اسملي عالم ۱۸۸۹ ده «لیدن» شهر نك طبع ايتدرمش ايمش. «كتاب المسالك و الممالك» نك فرانسز چه و نمسه چه اولان ترجمه لري ۱۸۶۴ ده و ۱۸۶۵ ده «پاریژ» و «ليپسغ» شهر لرنده طبع اولنمشدر. ابن خردادبه حقنده بوندن ارتق معلومات تابلمادي. کنديسي ۳۰۰-۹۱۲ تاريخنده وفات اولمشدر (۱).

ابن حوقل

جغرافيا فننده كتاب يازوچي اسلام لردن بري «ابن حوقل» در. بونك اسمي محمد بن حوقل اولوب كنيه سي ابو القاسم ايدى. (۱) بولشوي اينسقلوپيدى.

جغرافيا گه خدمت ايتمش اسلام عالم لردن بري ابن خردادبه در: بونك اسمي عبید الله بن عبد الله و كنيه سي ده ابو القاسم اولوب «ابن خردادبه» ديه مشهور در. بابالردن عبد الله ايرانلي بر كيمسه اولوب «بغداد» ده بر ميكلر گه انتساب و آنلر سببندن اسلام قبول ايتمش ايدى. ابن خردادبه کنديسي معتمد خليفه حضورنده مقبول كيمسه لردن اولمشدر. تاريخ فننده الوغ بر كتابي اولديغي مسعودينك «مروج الذهب» ده روايتلر نقل ايتديكندن آگلاشلور.

ابن خردادبه جغرافيا ده «كتاب المسالك و الممالك» اسمنده بر اثر يازمش و بونده ده شهرلر و مملكت لر آراسنده اولان مسافه لرنك يرافلق و ياقينلقلريني تعيين ايدوب مملكتلرنك تجاري، زراعي و اقتصادي حاللري حقنده مفصل معلومات و يرمشدر. اسلام دولتلرينك كوچلي و شهرتلي وقتلرنده اولان حاللريني بيلور

مقدسی

اسلام جغرافیا عالملرندن اولان بو ذاتنك
اسمی محمد بن احمد ابن ابی بکر اولوب لقبی
شمس الدین و کنیه سی ده ابو عبد الله در . ابن
البناء هم ده اصلی « بیت المقدس » دن اولدیغی
ایچون « مقدسی » دیه مشهور اولمشدر .

جغرافیا فننده « احسن التقاسیم فی معرفة
الاقالیم » اسمنده بیوک بر کتاب تألیف ایدوب
مشهور شهرلرنی، قوری و صولرنی، تاغ و پیلغه لرینی
اقلیم و یوللرینی، حیوانات و معدنلرینی ذکر
ایتمشدر . اوشبو کتابنی یازار ایچون بالقصد
سیاحت ایدوب یوردیکی روایت ایدلنور . کاتب
چلمی بو کتاب دن ۴۱۴ نچی هجری تاریخده
یازلمش بر نسخه کوردیکنی « کشف الظنون » ده
ذکر ایدر .

« احسن التقاسیم » مستشرقلردن دیه جون
طرفندن ۱۸۷۷ دن ۱۸۸۵ گه قدر « لیدن » ده
طبع اولنمشدر .

اسبرنگر اسمنده بر ذات نمسه چه گه ترجمه
ایدوب ۱۸۶۴ ده « لپسغ » ده طبع ایتدرمش
و کتابنك اصلی حقنده : « عربچه یازلمش جغرافیا
کتابلرینك الك گوزلی و الك دقت ایله یازلمشیدر »
دیمشدر .

مقدسی نك طوغان و وفات ایتکان ییللری
تا بلمادی ایسه ده ۳۷۵ تاریخ هجریده سلامت
ایدیکی معلوم اولدی .

بیرونی

جغرافیا گه خدمت ایدن اسلام عالملرندن
بری ابوالریحان محمد بن احمد بیرونی در . بو
کیمسه، بر وقتلر علما و فضلا جمعی اولان
خوارزمده دنیاغه کلمشیدی (بیرون سوزی

« موصل » شهرنده بر سودا گر بالاسی
اولدیغندن الك ایلك وقتده سودا کسبنه کروب
شهرلردن شهرلرگه تجارت ایله یورمش ایدی .
سیاحتدن لذت آلدیغندن سوکوره سوداسینی تاشلاب
« بغداد » شهرندن سیاحت که چیقوب کندی .
عراق و فارس ، مصر و شام ، اندلس و صقلیه
آفریقا و پورتکیز کبی اسلام مملکتلرنده و اسلام
شهرلرنده یوردی و « اندلس » ده اوزون
وقت طوردی .

۳۳۱-۹۴۲ تاریخندن باشلاب ۳۵۹-۹۷۰
گه قدر یعنی ۲۸ ییل قدر بر مدت سیاحت
ایتدیکی سوک کندیك معلوماتنی، کوروب
و ایشدوب بیلدیکارینی جمع ایدوب « المسالك
والممالك والمفاوز والمهالك » اسمنده بر کتاب
ترتیب ایدوب یازدی (۱) .

بو کتابنی فرنکلر نه یردندر تابوب آوروپا
لسانلرینه ترجمه ایتدیلر و عربی متننی ۱۸۷۱
ده « لیدن » هم « بون » شهرلرنده طبع ایلدیار .
جغرافیا علمنده متخصص اولمادیغی بلکه
شوق و محبت اجبارینه کوره گنه سیاحتکه کرشدیکی
سببلی کتابنده بعض بر فنی خطالر اولدیغی مروی
ایسه ده ، کتابنك اهمیتنه بونك ضرری یوقدر .
فرانسز چه و انگلیز چه اولان ترجمه لری
دفعه لر ایله باصلوب ، فرنك عالملری قاشتمده
دستور العمل طوتامشدر .

ابن حوقل نك قانغی ییلده دنیاغه کیلوب
قانغی ییلده وفات اولدیغی کتبخانه مزده اولان
اثرلرده کورلمادی، فقط ۳۵۰ نچی ییلده اندلسده
اولدیغی و ۳۵۹-۹۴۲ ده سلامت ایدیکی معلومدر .

(۱) بو کتاب اسمینی ابن خلکان یوسف الکوی
القیمی (کشف الظنون نسخه سنده یوسف الکوی الشافعی
دیه غلط باصلمشدر) ترجمه سنده ذکر ایتده در . و فیات
الاعیان . ج ۲ ص ۳۷۳ .

معلومدر . اوشبو مکتوباردن بر قسمی کتاب
شکلنده ترتیب ایدلنوب بو کونده انگلتره موزه
کتبخانه سنده صافلانمقده در .

بیرونی، تاریخ طبیعی که آشنا اولوب معادن
نباتات و حیوانات حقنده عصرینه نسبت ایله مکمل
صورتده معلومات ویرمشددر .

«عجائب الهند» اسمنده اولان اثری ۱۸۸۸
تاریخنده «لوندون» شهرنده، «تاریخ الامم
الشرقیة» اسملی اثری ۱۸۷۸ ده «لیپسینگ» ده،
مسعود بن محمود سبکتکین اسمینه یازمش اولان
«القانون المسعودی» نام اثری ۱۸۷۹ ده «لیپسینگ»
ده و هر بری آلمانیا عالمرندن ساخاو اجتهادی
ایلله باصلمشددر .

«القانون المسعودی» سی هیئت و جغرافیا،
تاریخ مسئله لرینی جامع اولوب مذکور ساخاو
طرفندن انگلیزچه که ترجمه ایدلنوب ۱۸۷۹ ده
«لوندون» ده طبع ایدلجشددر . ابوالفدا «تقویم
البلدان» نام کتابنده اوشبو «القانون المسعودی»
دن استفاده ایتدیکی مرویدر .

استانبولده کوپرلی کتبخانه سنده «احوال
الهند» اسمنده بر اثری اولدیغی روایت ایدلنور .
بو ایسه «عجائب الهند» ننگ کندیسی و یا که
باشقه ایدیکی بزه معلوم اولمادی .

بیرونی ۴۲۹-۱۰۳۸ تاریخنده وفات
اولمشددر .

فارسیده طش معناسنده اولان «بیرون»
سوزندن آلمشدر .

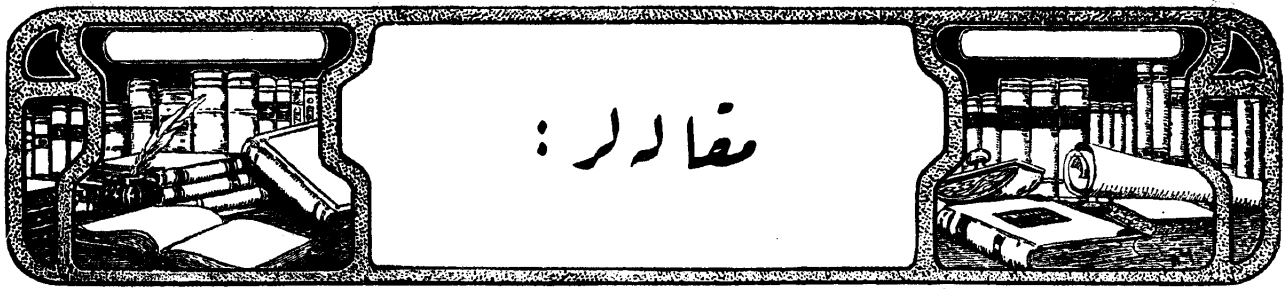
بیرونی آل سبکتکین حضورنده مقبولیت
حاصل ایتدی و آنلر طرفندن هندستان فتح
ایدلدیکی مناسبت ایلله هندستانه واروب فرق
بیل قدر بر مدت سیاحت ایتدی و سنسکریت
لسانینی اوگرندی . جغرافیا علمینه الوغ خدمت
ایلادی، شرقی ولایت لری حقنده اولان خطا
و ناقص معلوماتلرنی تصحیح و اکمال قیلدی .

بو کیسه نی بونده یازمقلمغز جغرافیا که
خدمت ایتدیکی مناسبت ایلله در . یوقسه بو ذات
اصلده حکیم و فیلسوف اولوب یونان و هند
فلسفه لرینک متخصصر لرنندن ، علوم ریاضیه ننگ
متبحر عالمرندن ایدی . شهرتی ده «فیلسوف»
و «ریاضی» عنوانلری ایلله اولمشددر . بو علملرده
تالیفلری کوب اولدیغی مرویدر . هندستانه
واروب هند لسانینی اوگرندیکی صوگ معارف
و مدنیت اسلامیه نی هندستان خلقینه اوگرندی
و هند فلسفه سینی معارف اسلامیه که علاوه قیلدی .
وحدت وجود کبی هند حکما سینه مخصوص اولان
فلسفه لرینک اکثری اسلامه اوشبونک واسطه سی
ایلله کردیکی مرویدر .

بیرونی مشهور حکیم ابن سینا ایلله عصرده
اولدیغی و آنک ایلله کوب خصوصده مناظره و
مذاکره هم ده مکتوب لر یازشوب طوردیغی

یارب ندر بو عکس وقوعات کائنات : * حلوالمذاق ظالم و مظالم تلخکام
آزار و جوره فارشیلق آزار وجوددر * حرمت ایدنلر اولدی سزاوار احترام
عشرت اولنجه خاطره کهماز خطا، صواب * رشوت اولنجه قاله آلتماز حلال، حرام
انسانی ایلیمان ینه انسان کمالدر * انسانه یوقسه فائده ویرماز بو احتشام
«روحی»

مقاله لر:

توحيد و علم

۶

عالم انسانده برنجی معلم

انسان، معلم و مر بیلردن باشقه حقیقی انسان اوله آلماز بلکه همان وحشت ایچنده یاشاب قالمقی لازم کلور ایسه، عالم انسانده بیگلر ایله سنه لردن بیرو اولان مدنیت سلسله سی نه سبب ایله ظهور ایتمشدر؟

ایسکی مدنیتلردن باشلاب حاضرگی مد- نیتلرگه قدر اولان حسابسز حکما و علما کمنک تعلیمی ایله ظهور ایتمشلر؟ دیو سوؤ اللر خطوره کلور اولسه دیورمز که: انسانلرنک برنجی معلمی الله تعالی دن باشقه هیچ کم دگلدر. حق تعالی انسانلری یوقاریک مذکور اولان حکمت ربانیه- سیله خلق ایتمشدر که: اول کبی حکمت ربانیه نی دخی اوزندن باشقه هیچ کیمنک تعلیم قیاورغه فهمی واققداری یوقدر. شونک ایچون اول حکمتنی اوزی آچوب کوسترمک لازم ایدی.

بناء علیه عالم انساننک الک برنجی معلم و مربیسی الله تعالی دن باشقه هیچ کم دگلدر. الله تعالی برنجی کره اوله رق حضرت آدم (علیه السلام) اوزرینه اسمانی تعلیم قیلوب انساننی خلق ایتمکدن مقصودی اولان حکمت الهیه سینک ایشکنی آچمشدر.

حضرت آدم (ع. م) کندیسی کرک دنیا یوزنده گی بتون انسانلرک برنجیسی و برنجی

آتالری اولسون و کرک دخی آنک وقتنده دنیا ده آندن باشقه انسانلر اولسون بهر تقدیر عالم انسانده اولان تعلیم و تربیه بابی حضرت آدم ایله باشلانمشدر. گر چه طبیعیون افکارنچه حضرت آدم دن مقدم دنیا ده بیگلر ایله سنه لر انسانلر اولمش اولسون اول وقتنده دنیا ده تعلیم و تعلم اولنمایوب وحشتدن باشقه بر شی یوق ایدی(؟) اول وقتنده دخی انسانلر اولمش اولسه ده آنلر بیک ناقص اولوب تعلیم تعلم و تربیه کبی شیلر نی قابل دگلر ایدی(؟). بلکه آنلر ناس و نسناس، میمون و فلانلرگه اوخشایان بر تورلی تسویه و تعدیل قیلنماش آدم صورتنده اولان انسانلر اولمشلردر که آنلر حاضرگی انسانلرک مرتبه - سنده تکمیل قیلنماشلر ایدی(؟).

حضرت صفی الله آدم کندیسی توپراقدن یاراتدیغی حاله دنیا ده الک برنجی انسان بولسون و کرک تکمیل و تسویه طریقنچه دخی تفخ روح و تعلیم اسما کبی ربانی اولان تربیه ایله تربیه قیلنغان بولسون هر تقدیرده عالم انسانده اولان تعلیم و تربیه قیوسی تعلیم الهی ایله اولنه رق حضرت آدم ایله آچلمشدر. انساندن مقصود الهی اولان حکمت ربانیه دخی حضرت آدم ایله آچلمشدر که: بزلر بو جهندن حضرت آدمه وارث بولور ز. اول دخی بزلره تن و قان جهندن باشقه بویله انسانیت جهندن ده آنا اولمشدر. حتی که: بتون دنیا یوزنده نه قدر انسان اسمنده اولان مخلوقلر بار ایکان انسانیت جهتیله آنلرک جمله سینه آنا اولور.

اوشبو روشده تكميل قىلنغان انسانلارنىڭ
انسانىتىنى مۇھافىزە قىلىنۇپ ئانلارنىڭ دىنيا و آخرتتە
اولان حىيات وسعادىتىرى ايچون اديان الهىيەنىڭ
موضوع اولنمىقى دىخى نىپىلر سايەسندە دركە : دىنيا-
دەخى جەملە دىنلارنىڭ دىلىللىرى نىپىلردىر . حتى كە
اهل توحيددىن حساب قىلنغان يهودىت ، نصرانىت ،
اسلامىتىدىن باشقىچە اولان برهمانىزم ، بوددىزم ،
شامانىزم ، زارداشىزم وفلان كىبى مجوس دىنلىرى
دىخى كىم بىلسون پك ايسكى زمانلاردا بەت
اولنوب دە بىزىلرە مېھول فالان بعض نىپىلارنىڭ دىن-
لارنىدىن تەرىف ايدىلمىش اولسەلر عجب دىگىلدىر .
چونكى انبىاي سالفەنىڭ بىزىلرە مەلوم بولغانى پك
آز بولوب بونى دىخى قرآن كرېم : «ومنهم من
قصصنا عليك ومنهم من لم نقص» دىو تەرىخ
ايتەككە در .

بىنا عىلە پك ايسكى زمانلاردا بىزىلرە مەلوم
اولمىيان بعض انبىاي اولوركە : انلار ايلە وضع
قىلنمىش دىنلار دىخى مرور زمان ايلە مجوسىت
واساطىرغە آلماشنوب اساطىر الاولىن دىخى بويىلە
ظھورە كلور . نىتەكە : حضرت ابراهيم وموسى ،
عيسى وفلان كىبى نىپىلارنىڭ دىنلىرى بارە بارە
اساطىر وخرافاتە آلماشنوب ضايغ بولدىلر . بو
دىنلارنىڭ بويىلە ضايغ اولنمىقى انلاردا ظاھر اولان
اخبار ورهبانلارنىڭ تېدىللىرى وتەرىفىارى سېنىدىن
اولدىقى كىبى انلار ايسكى زمانلاردا بىزىلرە مېھول
اولان پىغمبەرلارنىڭ دىنلارنىڭ بويىلە تېدىل او-
لنمىقلىرى دىخى انلاردا ظھور ايدىن كاهنلر ومنجم
لارنىڭ تورلىچە قىياساتلارنىدىن اولنوب دىنلاردا اسا-
طىر ومجوسىنلر ظاھر اولوب قالسە عجب دىگىلدىر .
ايسكى زمانلاردا انسانلاردا جەھالت غايت
غالب اولدىغىدىن انسانلر تەقلىد بىلە سى ايلە
مېتلا ايدىلر . علمالىق ايسە رەھبانلىق وكاهنلىق ،
منجملك كىبى شىلردىن عبارت اولوب انلار نە

حق تعالىنىڭ تەلىمى برىچى كرە اولارق
حضرت آدمدىن باشلانوب سوكرە دىخى انلارنىڭ بالالىرى
اولان انسانلر بونلر سايەسندە آفرىنلاب
نفسلرېنى وانكەلە برابىر «رب» ارېنى دە عارف
اولە باشلامىشلر و بونلر سايەسندە مەمل امانات
وسر خلافت اول زماندىن باشلانوب ظھور ايتمىشدر .
تەلىم الهى حضرت آدم ايلە تمام بولنمايوب
بىلكە دىخى تەلىم الهى انلارنىڭ اولادىدىن اولان :
شىث ، ادريس كىبىلرە ايرىشوب انلار ايلە حكمت
انسانىيە مەھان قالقوب انسانىت آفرىنلاب كمالە
ايرىشور ايدى . انسانلارنىڭ شرافىتىرى آفرىنلاب
ظاھر بولوب نفسلرېنى ور بىلرېنى آزالاب مەرفت
قىلورلر ايدى . انسانلار گىزىلور اولان حكمت
ربانىيە مەھان ظھور ايدىر ايدى . حالبوكە بويىلە
تەلىم الهى كە مظهر اولان انسانلر كىندىلرې
انسانىتنىڭ ايتىڭ بىلىد در جەسەلە . تكمىل وتسويە
قىلىدقلىرىدىن انلار دىخى نىبى وانبىاي عنوانى
احسان ايدىلمىشدر .

تەلىم الهى انلاردىن سوكرە آدم سلالەسىدىن
اولان نوحغە ايرىشوب انلارنىڭ بالاسى
سام اولادىنە كەلمىشدركە : كرك عاد وثمود قوم-
لارنىدىن ظھور ايدىن : ھود وصالح وكرك بابىلارگە
كوندرلن حضرت ابراهيم وكرك عربلرە كوندرلن
اسمەيل وكرك دىخى اسرايىلى وعبرانىلردىن ظھور
ايدىن جەھور انبىاي وكرك جەملە سىنىڭ خانىمى
وا كەملى اولان حضرت پىغمبەر ص . م اولسون
جەملەلرې تەلىم الهى كە مظهر اولمىشدر . بونلر-
نىڭ سايەسندە نوع انسان وحىشت عالمىدىن
چقوب حكمت ربانىيە اقتضاسىنچە تەربىيە قىلىنوب
حقابىق ئابىتەبى مەرفت قىلىدقلىرى شرفنە مظهر
اولمىشدر . انسانلار مەركوز اولان فطرت الله وسنة
الله انلار سېنىدىن آشكار اولمىغە انسانلارنىڭ فطرى
ايمانلرې بويىلە ظھور ايلامىشدر .

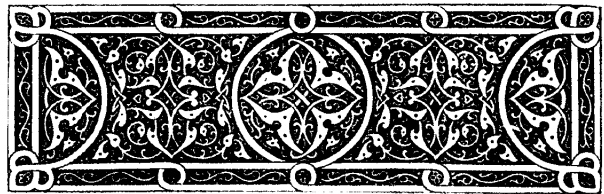
آرەسنە قاتشوب، سوريە علماسى نىڭ اثرلرنى ،
بتون مسلمانلارنىڭ ادبى تىللىرى اولارق قبول
ايتىلگان عربچەگە تىرجمە ايتە باشلادىلار . بو
واقە عباسىلارنىڭ اولىكى دورلارندە بولوب يونان
علمى و فلسفەسى بو چاقەدە فقط سوريە ايلردە گنە
قالمش ايدى .

بو دورە مسلمانلارنىڭ شىرقە طاها كىتكان
طارماقلىرى ھند ايلە كىسب مناسبت ايتوب ھند
علم و فلسفەلىرىنى اوگرەنە باشلادىلار .

عباسىلارنىڭ بعض پادشاھلىرى علم، خصوصا
فون طبيعە و فلسفەنىڭ ترقىسىنە بىك كىسب
خدمت ايتدىلار . مىلادى ۸۱۳ دە تىختە منوب
۸۳۳ دە وفات اولغان خليفە المأمون بتون ھەمىرىنى
علمگە حصر ايتدى ؛ مىلسىز كىتبخانەلر
آچدى، رىصد خانە ياساتدى، تىرەسن زمانى نىڭ
اڭ زور علماسى ايلە طولدىردى ، ھەم يىاقىدىن
عالملىرىنى اوزىنە چاقىرتدى وسوريە كىتابلىرىنى
عربچەگە تىرجمە ايتدىردى . ايشتە شوشى چاقىردە
عرب ادبىياتى بىك يوقارى درجەلرگە كوتارىلەدر .
ھەنە قدر عربلارنىڭ بعض بىر فنلر ايلە
اشتغالىنى تىشدىن ھىچ كىم نىڭ تائىرىندىن باشقە ،
قرآن و اسلام اوزى موجب بولسەدە ، عربلر
ايسكى يونان ادبىيات و فلسفەسى ايلە طانشقاچ
آڭا اھمىت بىروب آنلارنى ترقى ايتدىرگە
ھەملىرىن حصر ايتدىلار . بو ياقىدىن قاراغاندە عرب
مەدىنىتى و ادبىياتى مستقىل توگىل ، بىلكە بوغالىورغە
يىنگان ايسكى مەدىنىتىنى طابوب آلوب كوتاروھەم
آنى كىسب اكمال قىلوب آوروپاغە بىرودىن
عبارت بولوب قالادىر .

مسلمانلارنىڭ مەدىنىت و ادبىيات مەسىلەلىرى
ايلە باش و اتولدىرى و ترقى فەكرىگە خىدمەتلىرى
عباسىلاردىن سوڭ دە كىنات بتمەدى . مىلادى
۱۰ نچى ەسىردە اسپانىيادە باش كوتارىگان اندلس

دەپتورلر ايسە ھىچدە تىعارىز قىلنمايىوب آنلارە
تقىلىد قىلماق لازىم اش ايدى . بىنەئەلىە كىرك
الھىيات و كائىنات توغرى و سىندە اولسون و كىرك قوا .
نەمىن نەفس توغرى و لىرنە اولسون آنلارنىڭ تىعلەملىرىنە
وتوزومش مىثاللىرىنە خىياللىرىنە تىقىلىد ايدىلوب
دەنيادە بىر طرز ايلە مەدىنىت تاسىس اولنمىشدىركە
اول دىخى عالم مەدىنىتىنىڭ دور اولان «اسا .
طىر» دورىدىر . ھالبوكە اوشبو مەدىنىت جاھل
رەبەنلر . و كەھنلر ، منجەلر نىڭ : الوھىت و كائىنات
ھەمدە احوال نەفس ھقىندە اولان يالان و ياكىلش
عقايد و مەعارفلىرىنە بىنا ايدىلمىش ايدى . ايشتە
ايسكى زمانلردەغى : ھىند و فرىس ، بابىل و آثور ،
ايسكى مىصر و فنىكە ، ايسكى يونان اساطىرلىرى
اوشبونلردىر .
امام و مدرس سرورالدىن .

عرب ادبىياتى

IV

عباسىلارنىڭ خليفەلىككە مەنوى ايلە
(مىلادى ۷۵۰ نچى يىلردە) اسلام مىلىكتلرندەگى
ھەملىرى كىشىلر باش كوتاردىلار . خصوصا
فارسلىر ھەم طار فەكرلى و بىر قانائىلى غنە بولغان
عرب روى و اعتقادىنە اسپر بولوب بتمەگان
باشقە مىلتلر اسلام مەدىنىت و ادبىياتىنە خدمت ايتە
باشلادىلار . بونلر ، صافى اسلامنىڭ اوزىنىڭ طبيعى
بالاسى بولوب چىماغان فنلر ايلە مىثلا طبيعىيات
و فلسفە ايلەدە اشتغال ايتە باشلادىلار . بو فرەگە
مەنسوب عالم مەجلىرى ، يونان فلسفە و طبى ايلە
طانشقان و شونلارنى دوام ايتدىرگان سوريە ايللر

الازهرنی] تأسیس قیلغان عزیز، ۹۹۷ - ۱۰۳۰ نچی یلدرده افغانستانده حکم سورگان محمود غزنوی و امثالی کشیلر ادبیاتنک ترقیسینه بیک کوب غیرتله صرف ایتدیلهر و سونه باشلاغان اسلام عامینه روح بیره طور دیلهر. اولگیگه نسبتا حاضر خرابه بولغان «سمرقند» لرگه چه عرب نفوذینه توشوب عرب ادبیاتن تعالی ایتدرو خدمتک فاتناشلیری بولدی. عرب فن و نفایسی، خصوصا یازما اثرلری شمالی آفریقادا ده نق طامر جه بیدی. عربار اوز اثرلرن سیچیلیا آطه سنه چه آلوب باروب، آنده حاضرده ده اثرلری کورلمکده بولغان عالی درجه برمدنیت یرلاشدر دیلهر.

عباسیلر دورنده عرب ادبیاتی، خالص عربیلگی یوغالتدی، عموم اسلام ملتلیری نك، عموم شرق نك ادبیاتی بولدی. ترکلر، فارس لر و اسلام دینن آغان باشقه همه ملتلهر هر بری اثرلرن بو تله یازارغه کرشدیلر. شول سببلی بونل ایسکی صافلغن، ایسکی نفاست و روح یوغالتدی؛ عرب ادبیاتینک «عرب بنکیک» ی یوق درجه سنه ایرشدی. خصوصا [اورون مساعده سزلیگی سببلی بولسه کرک] عرب مدنیت و ادبیاتی نك اصل عربستانده اورنلاشا آلمیچه، چیت یاقلرده، چیت خلقلر آره سنده، حتی کوبرهک چیت قوم اعضالری طرفندن آلوب باریلووی آنی بتونله ی «قوشمتا اسلام ادبیاتی» گه ایله ندردی.

میلاددن ۱۴ و ۱۵ نچی عصرلرده عرب ادبیاتی ترقیسی طوقتی، بو ادبیات نزل یاغینه کیتهدر. صوگ عصرلرده عرب ادبیاتینه بیک زور خدمت ایتکان فقط ایکی آدم نی گنه کور. ساتورگه ممکن: برسی ۱۵ نچی عصر عالی اولان سیوطی، اپکنچیسی ده ۱۷ نچی عصرده

عرباری ده علمگه خدمت و ادبیاتنی آغه یباروده عباسیلردن اوزدر رغه طرشدیلر. بونلر عباسیلرگه بیگوک طانش بولماغان صنایع نفیسه و زراعت علملرن بیک یوقاری درجه گه مندروب تجارت و هنرده ایس کیتکچ ترقی ایتدیلهر. بو حقلرده صاناب بتکیسز اثرلر یازدیلهر خصوصا امیر عبدالرحمن ثالث [م. ۹۱۲ ده] و حاکم ثانی [۹۶۱ ده م.] زمانلرنده «اندلس»، عرب ادبیاتی نك مرکزی بولدی. آسیا ایچون «بغداد» نیندی اهمیتنی حائز بولسه، حاکم ثانی طرفندن آچلغان «قرطبه» دارالفنون بتون غرب و آوروپا ایچون شونی مالک ایدی. اسپانیا عربلرینک حقیقی علم و فن گه خدمتلیرینه یهودیلرده کوب یاردمله شدیلر.

عرب مدنیت و ادبیاتی نك خریستیان مملکتلرینه شهرتی ده شوشندن طارالیدی. شول سببلی میلادنک ۹۰۰ نچی یلدرنده فرانسییه دن و آوروپانک باشقه مملکتلرندن گروه گروه اولارق یاشلر اندلس گه کیتهلر و عرب مدرسلیری و علماسی حضورینه کیلوب درس آلا، خصوصا طب و حساب فنلرن اوگره نه باشلادیلهر. میلادی ۱۲۳۶ نچی یلده قرطبه خراب بولغاچ عرب ادبیات و علمی نك آوروپاده غی آغه بارو دوری بته در.

شرفده عباسی خلیفه لری قوری دینی رئیس و لقب فالوبی بولوب غنه فالوب مملکت اداره سی تورلی ترک سلاله لری قولینه کرگاچ و بیوک اسلام مملکتی واق واق حکومتلرگه بولینوب بتکاچ ده، اسلام دنیاسنده ادبیات محبلری و فن حامیلری کوب بولغالادی. مثلامیلادی ۹۰۰ نچی یلدرده بخاراده حکم سورگان سامانیلر و فاطمیلر سلاله سنه منسوب بولوب ۶۷۵ - ۹۹۶ یلدرده مصرده حکم سورگان و قاهره دارالفنونینی [جامع -

آغزندن دُکلانور و شفاھا اوگرانیلور ایدی . ایشته اصحاب کرام قرآن کریم نڭ معنا و تفسیرینی اوشبو طریق ایله اوگرانورلر و بیلورلر ایدی . اصحاب کرامدن تابعین گه آئاردن دخی تبع تابعین گه اوشبو طریق ایله نقل و روایت اولنوب کلدی . خلاصه : صدر اول و سلفی صالحین عصرلرنده قرآن عظیم نڭ تفسیری آغزندن آغزغه آلتور و احکام دخی اوشبو یول ایله استنباط ایدلنور ایدی . تبع تابعین زماننده باشقه کتابلر ایله برابر تفسیر کتابلریده تالیف ایدامگه و یازلماغه باشلادی . (۱) تفسیر روایت ایدلگان صحابه لردن مشهورلری اوشبوناردن : علی بن ابی طالب ، عبدالله بن عباس ، عبدالله بن مسعود ، حضرت عائشه ، (بونلردن تفسیر کوبراک روایت ایدلدیکی ایچون بونلره مکثرون دینلور) . ابی بن کعب ، زید بن ثابت ، ابی موسی الاشعری ، ابن الزبیر (بونلره متوسطون دینلور) ابوبکر ، عمر ، عثمان ، حسین ، حسن (بونلره هقللون دینلور) رضی الله عنهم لردن . (۲) تابعیندن : عطا بن رباح ، (۳) طاوس بن کيسان ، (۴) سعید بن جبیر (۵)

- (۱) تابعین زماننده کتاب تالیف ایدلدیکی بڭا معلوم اولمادی .
 (۲) بونلر مشهور و هر کمگه معلوم صحابه لر اولدیغندن تاریخ ولادت و وفاتلری یازلمادی .
 (۳) مشاهیر تابعیندن اولوب عبدالله بن عباس و باشقه صحابه لردن استماع احادیث شریفه ایتمشدر ، ۱۱۵ ده ۸۸ یاشنده وفات اولمشدر .
 (۴) اعلم تابعیندن اولوب عبدالله بن عباس ، عبدالله بن عمر اردن اخذ علم ایتمش ایدی ، ۹۵ ده ۶۹ یاشنده قتل ایدلمشدر .
 (۵) مشاهیر تابعیندن اولوب ابو هریره ابن عباسلردن روایت ایلامشاردر ، ۱۰۶ ده مکده وفات اولمشدر .
 قاموس الاعلام

استانبولده طورغان حاجی خلیفه کاتب چلبیدر : بو ذات ، هر نه قدر اوز طرفندن فکر بیان و تحقیقات اجرا اینمیچه بولسه ده - اوزینه چه بولغان همه اسلام اثرلرینڭ اسامیسن ترتیب ایدی (۱) .

تاریخ علوم

علم التفسیر

اصحاب و تابعین زماننده معانی و حقیقی قرآنیه نیچک اوگره نیله ایدی . تبع تابعین زماننده نه اولدی . اصحاب کرامدن تفسیر روایت ایدلگانلری . هم تابعیندن . تبع تابعین زماننده تفسیر کتابلری تالیف ایدله باشلادی . موکفی تفسیرلر نیچک . تفسیر نیچه تورلی . تورک تیلنده تفسیرلر آز . فزان شیوه سنده یوق .

الله نعه طرفندن پیغمبر مز محمد (صلی الله علیه وسلم) گه ایندرلگان قرآن کریم عربلر نڭ اغتیلری و بلاغت طریقلری ایله نازل اولدیغندن عربنڭ هر بزلی آنی آگلار ، مفرد و جمله لرینڭ معنالرینی بیلور ایدی . لکن بو قدر بیاش قرآننڭ اسرار و حقایقینی بیلمک دگلدر . زیرا قرآننڭ بعض آیتلری متشابه ، بعضی محکم ، بعضی مجمل ، بعضی مشکل ، بعضی ناسخ ، بعضی منسوخ اولدیغندن بونلرنی بر برندن آیرمق ، مجمللرینی تفسیر ، مشکللرینی بیان ، ناسخی منسوخدن تمیز و آیتلرنڭ سبب نزولی و مقتضیات احوالی بر معلمنڭ تعلیمندن باشقه بلنه چک نرسه لر دگلدر . اوشبونڭ ایچون بونلر رسول الله نڭ

- (۱) بونڭ ترجمه سی «شورا» ده تفصیل ایله یازلمشدر . عدد ۱۸ نچی ۱۹۰۹ نچی ییل .

مؤلفلری «کشف الظنون» ده ذکر ایدلمشدر. لکن سوکراق یازغان تفسیرلر قرآن روحینه قاراب دگل مؤلفلرینک ماهرراق اولغان فنلرینه تارتوبراق یازلمشدر. ابو اسحاق ابن السری الزجاج نك «المعاني في القرآن» ی، ابو الحسن علی بن احمد المتوية نك «البيسط» «الوسيط» «الوجيز» لری، ابو حیان اثیرالدین محمد بن یوسف نك «البحر المحيط في تفسير القرآن العظيم» «انحاف الاديب بما في القرآن من الغريب» لری، فخرالدین الرازی نك «مفاتيح الغيب» «تفسير سورة البقرة على الوجه العقلي والنقلي» لری محمود بن زحشری نك تفسیر «كشاف» ی، عبدالله بن عمر القاضی البيضاوی نك «انوار التنزيل واسرار التأويل» ی اوشبو جمله دن ديمشدر.

ابن خلدون و مرجانی کبی بیوک عالملر بار تفسیرلرنی ایکی صنفه آیررلرکه بری تفسیر نقلی، دیگرى ایسه فصاحت و بلاغتی متضمن اولوب عرب تیلی عالملرینه راجع اولان تفسیرلردر دیورلر.

تفسیر نقلی: قرآن نك معانی مقصوده سنی، آیتلرنك سبب نزوللرینی، ناسخ منسوخلرینی اصحاب کرام و تابعین دن نقل و روایت ایله بیلدران تفسیرلردر. بو صنفده تألیف ایدیلان تفسیرلرنك الك گوزلی مذکور محمد بن جریر الطبری نك «تفسیر کبیر» ی در دیورلر. اوشبو صوگ سنه لرده اوتوز جزء اولارق مصدره «میمنیه» مطبعه سنده طبع اولندی. بو تفسیر خصوصنده نووی: «هیچ کیم بونك کبی گوزل تفسیر نصیف ایتدی» امام سیوطی: «تفسیره بونك مثلی تألیف ایدلمدکینه علماء اجماع ایتدی» دیمشدر. ۱۹ نچی عصر عالملر ندن مصرلی شیخ محمد عبده نك تفسیری دخی

ابو عبدالله عکرمه، (۶) حسن البصری، (۷) ابو العالیه رفیع بن مهران، (۸) قتاده بن دعامة الدوسی، (۹) اسحاق بن عبدالله (۱۰) لسر تبع تابعین دن: «سفيان بن عيينه (۱۱) عبد-الرزاق بن همام (۱۲) ابو عبدالله محمد بن عمر و اقدی و سائرلردر. بونلردن سوگره سلسائ اسناد ابو عبيد فاسم بن سلام، (۱۳) ابو جعفر محمد بن جریر الطبری، (۱۴) ابو اسحاق احمد بن محمد ثعلبی (۱۵) لرکه ایرشوب بونلر باشقه کتابلر ایله برابر تفسیر کتابلریک تألیف و تصنیف ایتمگه باشلادیلر. هر برسی بر نیچه اثرلر فالدروب اوشبودنیادن کیتدیلر. بونلردن ابو جعفر محمد بن جریر الطبری برنچی یاخود ایکنچی اوله رق «جامع البيان في تفسير القرآن» اسمی ایله تفسیر کتابی یازمشدر. بونلردن سوگره علماء اسلام طرفندن بیک کوب تفسیر کتابلری یازلمشدرکه بر خیلی سینك اسملری

(۶) مشاهیر نقهای تابعین دن اولوب ابن عباس نك شاگردی ایدی. ابن عباس، عبدالله بن عمر، ابوهریره، عائشه، حسن بن علی رضی الله عنهم لردن روایت ایلدهشدر؛ ۱۰۷ مدینه ده وفات.

(۷) اجاه تابعین دن اولوب ۱۲۰ هـ ۷۸۰ یاشنك وفاتدر. (۸) کبار تابعین دن اولوب روایتنده موثوق اولوب قرآنده صحابه لردن سوگره بوندن عالم کیهسه بولمادیغی مروید: ۹۱ سنه سنده وفاتدر.

(۹) کبار تابعین دن اولوب ۶۰ سنه سنده بصره ده توغان ۱۷۷ سنه سنده واسطده وفاتدر.

(۱۰) مشاهیر تابعین دن اولوب روایتده موثوقیتی متفق علیهدر.

(۱۱) قدامی علماء و ائمه حدیثدن اولوب ۱۰۷ هـ کوفه ده توغان ۱۹۸ هـ مکه ده وفات.

(۱۲) قدامی ائمه دن اولوب ۱۲۶ هـ صنعاده توغان ۲۱۱ هـ یمنده وفات.

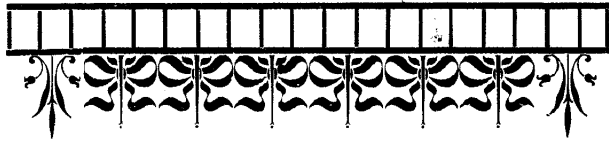
(۱۳) مشاهیر علما و ادبادن اولوب فقه و حدیث و تفسیر و ادبیاتک عصرینک فربدی ایدی ۲۲۲ هـ مدینه ده وفات.

(۱۴) ۲۲۴ هـ توغان ۳۱۰ هـ بغدادده وفات.

(۱۵) ۴۲۷ هـ وفات. قاموس الاعلام

یوقدن غنه وارغه حسابدرلر . شونجه ایسکی بیوک بر ملتنک اشانچلیراق عالمیری اوز شیوه لرنده بر تفسیر یازوب قالدراولسری تعجب اولنهچق بر حالدر . (آخری وار)

ع . سعیدف

اسلام ایله یگی مدینیت

اوتسکان عددلرنک برنده اسلام ایله یگی مدینیت حقنده ، فرانسر عالمردن برینک خطبه- سینی ترجمه ایتمش ایدک . شمعی ایسه بو طوغر وده باشقه لرنک فکرلرینی هم بویرده اجمالی صورتده یازمق آرزوسنده مز . آدم اوغلی هر وقت دوستلرنک مدح و ثنالی ایچنده یاشار ایسه کندینک قصورینی کورماز و نقصانلرینی تصحیح ایدرگه موفق اولماز . شونک ایچون بعض وقت دشمنلر سوزینه ده قولاق سالورغه تیوشلی . دشمنلر سببندن آلمش علملر ، اخلاقنی تصفیه ایتمک طوغر وسنده اولان درسلر شیخلردن و علامه لردن اوگر نلمش علملرگه کوره فائده لیدر .

اسلامنک دشمنلری ، اسلام حقنده نه دیبورلر ؟ بونلرنک سوزلری البته کوبدر ، هر برینی سویلاب و یازوب بتررگه بزم کوچمز ایرشماز . شویله ایسه ده «مالایدرك کله لا یترك کله» دیبورلر . شونک ایچون عرب جریکلرندن اقتباس ایدوب اوشبو کونده سویلانمکده اولان بعض بر سوزلرینی بو یزده نقل ایده مز .

اسلام دشمنلری ، (استغفرالله ! قلم طغیانی و یاشلکدن اوگر نلمش بر عادت سببندن «دشمن» دیه یازدم . عیبلرنی ایتوچینک هر برینک «دشمن» اولمقی یاشروچیلرنک هر برینک ده «دوست»

اوشبو صنفدن اولوب گوزل تفسیر اولدیغنی اشانچلی آدملردن ایشدوب بلدک ایسه ده بو کونگه چه مطالعه ایتمک اوزمزگه نصیب اولما- دی (۱) . ایکنچی صنفده تألیف ایدلگان تفسیرلرنک اگ گوزلی محمد زخشری نک تفسیر «کشاف» ی دیورلر . مرجانی حضرتلری : «قرآننی تفسیر ایچون بر نیچه طریقلر بیان ایتمشلر ایسه ده تفسیر طریقلرنک اگ گوزلی : قرآن اوزی ، سنه رسول ، اصحاب کرامنک سوزلریدر . زیرا قرآن بر اورنده اجمال ایدلگان نرسه لرنی ایکنچی اورنک مطلق تفصیل ایده ، سنه رسول قرآننی شرح و ایضاح ایده ، اصحاب کرام رسول الله آغزندن ایشندکلری سببلی مراد ، نه اولدیغنی هر کمدن گوزل بیله » لر دیه در . صوگفی عالمردن بعضیلری (شیخ جمال الدین الافغانی کبی) دها برنی آرتدوب قرآننک تفسیری دورت نرسه درگه : «قرآن ، سنت رسول ، قول صحابی ، زمان» دیه در . شیخنک بو سوزی قرآن کتب منزله دن اگ آخریسی اولوب حکمی قیامتکجه باقی و جمیع زمانگه قابل تطبیق دیان بز مسلمانلر ایچون بیک موافق و قیمتلی بر سوزدر . (لکن نه وقت آکلانور ونه وقت قدری بیلنور؟) .

تفسیرلر عموماً تورک تیلنده هر نه قدر آز اولسه ده واردر . اما بزم روسیه تورکلری شیوه سنده بنونلا، یوقدر . اوشبو صوگفی سنه لرده قزان علماسی طرفندن «تفسیر فوائد» «تفسیر نعمانی» «اتقان» اسملری ایله اوچ تفسیر تألیف ایدلوب نشر ایدلدی ایسه ده

(۱) محمد عبده حضرتلرنک تفسیری صرف الفاظ

ایله ده صرف نقل ایله ده اشتغال ایتما دیکی بلکه حیات اجتما- عیه و معیشت نظاملرینه دقت ایتدیکندن احتمال که اوچونچی بر قسم اولور . «شورا»

قېلىندىن طونغوب ياندىلار، مەدنىت كە خىسۇسا يىكى مەدنىت كە توزان قەدر اولسون خىدمەت ايتەدىلەر. ايمىدى يىكى مەدنىت اوزىنىڭ غىرتى ايله كېلۇب مەسلمانلار اوستىنە بەردى. بوگا قارشو طور اچق هر تورلى قوتلردن مەسلمانلار محروم اولدقلىرى سېنىدىن مجبورى صورتنە بونىڭ آستىنە قالب ايزلە چىكلر و منگولوك اولرق منقرض اولە چىقلردر.

بعض كېمىسەلەر، ايلك وقتلردە مەسلمانلردە مەدنىت اولدىغىنى حتى كە پىك كۇب باشقە خىلقلرغە هنر و صناعت اوگرتوب استاذ اولدقلىرىنى يادلىرىنە كتوروب يىكى مەدنىت حضورندە دە مغلوب اولمىە چىقلرىنى ظن قىلورلر. فقط بوطن ياگلىشدر. درست، مەسلمانلردە هر وقت مەدنىت اولدى، استاذلىق هم ايتدىلەر. لىكن بومەدنىتنى تاسىس ايدو چىلر مەسلمانلردىگىل بلىكە صابئىلەر، يهودىلەر، خرىستىانلر و ايران مجوسىلرى كىبى چىتلر ايدى. مەسلمانلرنىڭ قلىچ و سونگولرى آستىنە تاسىس ايدلدىكىدىن بو مەدنىت آنلرنىڭ عرف و عادتلىرىنە، اخلاق و مەزھىبلرىنە مناسب صورتنە تاسىس ايدامش ايدى. اما يىكى مەدنىت اسلام سونگولرى آستىنە دىگىل بلىكە حرىت صحرالرنە تاسىس ايدلمشدر. پىك قىسقى احاطەلر اىچىندە كون كچرىگە اوگرنىش مەسلمانلرنىڭ بو كىڭ حرىت ايله امتزاج ايدىرگە اقتدارلرى اولماز. بار قانات اىچون قوياش نورى بلادر. مع ما فىه ايسكى مەدنىتدە دە فىكر و علم صاحبلىرىنە كون يوق ايدى. اوزلرىنىڭ آنا و بابالرىدىن ايشىمەدىكى سوزلرنى، سويلارگە امكان اولماز ايدى. سويلار ايسەلر بونىڭ جراسى مەسلمانلقدن طرد اولنمق ايدى. ابن رشد و ابن باجەلەر، ابن حزم و غزالبەر هر برى اكفار ايدلمشلردر. حتى كە اولگى فلاسفە اثرلرىنى

اولمقى لازم دىگىلەر. بعض وقت اىك ياقىن دوستلر عىبلرمزنى ايتورلر و اىك قاتىغ دىشىنلردە ياشورلر. بوندىن اوستون، سويلار و چىنىڭ شىخى كرك كىم اولسە دە اولسون بزم اىچون اهمىتى يوق بلىكە سوزلرىنى بىلورگە و ايلامش اسنادلردىن صاف اولوب اولمادىغىزنى تىكشورگە تىوشلىدر). بوندىن صونىڭ بن «اسلام دىشىنلرى» بىرنە «منتقدلر» دىە تەبىر ايدرم. بو تەبىر، هم ادبى هم بىنگىل اولسە كرك.

منتقدلر دىيورلر: عەومى صورتنە كوز سالو چىلر كورلرگە مەسلمانلىق بىر يوزىنىڭ الوغ بىر الوشىنە تارالمش و هر تورلى قوملردن كندىسەنە كۇبەى آزمى خىلقلرنى ايارتمش ايسە دە خلق و عادت طوغروسنىڭ بىر قالب اوزرىنە قوبولش نرسە مئالذە هر برى بىر تورلى حالەدر. احوال روچىەلرى، تىر-بىيە فىكرىەلرى، مقصد و امىدلرى، طىبىعت و حرىكلرى آراسىندە هىچ فرق يوقدر. مراكش و لايتىندە اولان بىر مەسلماننى آلۇب دە هندىستاندە اولان بىر مەسلمان يانېنە كتوروب قوبار اولسە كى حتى دىناوى فىكلردە دە برى اىكنچىسىنىڭ نىسخەسى اولدىغى كورلور. قطب شەمالى دە اولان بىر مەسلمان ايله جىزىرە عربدە اولان مەسلمان آراسىندە هم حال شوبىلەدر. هىچ بىرنە تەجدد فىكرى يوق، مەكە قەدرنى كۇبىدىن يوق. دىنايە آدم بالالردىن بىر ترقى ايتىرە چىك يوز و بىك نورلى سىبىلر وار اىكن مەسلمانلردە بونلرنىڭ بىرىسى اولسون يوقدر. بو كونگە قەدر جەهان بوزىندە ياشامشلر ايسە بوشى اوزلرىنىڭ فضىلتلردىن و ھىمتلردىن دىگىل بلىكە بىر تەقچلردن محفوظ اولان بىر احاطە اىچىندە صارفلرنىڭ قوبلرنىڭ ياشادىكلرى قېلىندىن، باشقە بىر سىبىلردىن ايدى. بونلر اوشبو طنچ وقتلردە دە آغە كىدر اىچون بىر آدم اولسون آدلمايدىلەر، بلىكە بوش اوردە يانمىش تىمىر

بو حاللرنی تفتیش ایدوچیلر بو طوغروده دین تأثیرى اوله چغنی ظن قیلورلر . یوقسه بتون دنیا مسلمانی بو درجهده بر حالک اولمازلر ایدی .
(آخری وار)

روحسز عالم

IV

عقوله گى خرافاتلری

خیوالیلر ، «ابن حاجب» (جمال الدین عثمان بن عمر) حضرتلرینک قبرینی کهنه اورگنج قربنک دیورلر وشو اعتقاد ایله اورگنج قربنده بر اورن تعیین ایتمشلرده ، شوندن واروب کیلوب یورگانک دعا ایتوب مدد صوراب اوتهلر . حالبوکه : ابن حاجب حضرتلری ۵۷۰ نچی تاریخنک سعید مصرک فوص ایالتنده واقع اسنا قصبه سنده طوغمشده ، فاهرده اکمال تحصیل ایتدکن صوگره ، دمشقه کیده رک ندریس علوم ایله کسب شهرت ایتمش ، صوگره قارتلغنه اسکندریه گه کیلوب ۶۴۶ تاریخنده ۷۶ یاشده «اسکندریه» ده وفات ایتمشدر . کوبراک عمرینی فقه دن درس ایتمک ، کافیه ، شافیه ، منتها عنوانلی کتابلریازوب بر اورنک راق اونکارمش ، خیوه کبی یراق سفرلرگه هیچ چقمامشدر . لزوم ایدرسه بونی اثبات ایتمک ممکنر ، اوشنداق «فخرالدین رازی» نیده کهنه اورگنجده مدفون دیسه قبر اورنی یاصاب قویغانلر . حالبوکه : فخرالدین رازی حضرتلری

ترجه ایتدردیکی سبندن مأمون خلیفه نی «امیر المؤمنین» دیه چک یرده «امیر الکافرین» دیه شهر تلندر دیار .

اسلام حکومتلری آستنده اولان اینسکی مدنیتنی تأسیس ایدوچیلر ودوام قیلدر وچیلرنک چیتلر ایدیکینه دلیل یوزندن شول کفایت ایتسه کرکدرکه ، آنلر کوبایلرلر ایسه مدنیت کوچلانر وآنلور اولسه لر مدنیت سونار وضعیفلانر ایدی . یوقسه مسلمانلر اولزلری ، آشلق وایگون ساچارغه پارامغان آچیلق وسازلق ، تاغ وتاشلق یرلرگه اوخشاغان خلقلدر . قاره خدمت ایتمکن باشقغه اهلیتلری یوق ایدیکنی هیچ بر شی اختراع ایتمادیکلری ، بنو بشرنک معیشت وحیاتی ایچون مهم اولان باشقهلر طرفندن اختراع ایدلن شیلرنی ده بورنلرینه کلوب تورتولدیکی صوگ قبول ایدوب ایتماو طوغروسنده مذذب وحیران اوله رق قاتوب طوردفلری دلیل اولور .

مسلمانلرده هیچ بر اش اوزینک اربابنک دگلدر . شونک ایچون سودا گرلری دینی بحتلر وعالملری اوهام وخرافات ایله شاگردلری ده نه آخرت ونه دنیا ده بر دفعه اولسون کرک اولمیه چق احتمالات ایله شغللورلر . عمرلری مذهب ومسلک اختلافلی وشونک نزاعلری ایله اوتار . اوشبو یکرمنچی عصرده شاگردلری قاره تاقتهغه یازدروب اوفونوق باریمی یوقمی ؟ بحتلری ایله اوزمق در . ایکی مسلمان بر یرگه کیلسه اوشبو طوغروده مطلقا سوز چیقارلر . بو کونگی مسلمانلرنک اتفاق ایتمش بر شیلری وار ایسه اول ده جدی بحتلر و اهمیتلی شیلردن لذت تابمادفلریدر . بو طوغروده تونس مسلمانی نیچوک اولسه عدن و صنعا مسلمانی ده بعینه شوپلهدر .

باروب مجاور صفتیلہ طماق طویدروب فاتار۔
درست، خوارزمرہ جارالله زمخشری،
محمد بن قاسم البقالی، عبدالقاهر جرجانی...
کبی برخیلی فاضل، محترم، مدرس و مصنف لک
قبرلری واردر۔ لکن بونلره اول درجه اعتبار
ایدلمبور، حتی بعضلری خلق تیلندن ساقط
ویوق حکمنده درلر۔

جارالله زمخشری: ۶۷۷ تاریخنده
خوارزمک زمخشر قریه سنده طوغوب، وقتیلہ
نهایت بیوک بر شهر اولوب ناتارلر هجومنده
خراب ایدلمش «جرجانیه» ده وفات ایتمشدر۔
جرجانیه خرابه سی کهنه اورگنچ دن براق دگل
بر طرفه در۔ زمخشری حضرتلری، مشیاهر
علما و ادبادن اولوب۔ نحو و ادبیات عربیه ده،
تفسیر، حدیث و فقه ده ید طولاسی و بو
علومنگ جمله سنده تألیفات عدیده معتبره سی
وار بر ذاترکه فقط خیوه لیلرکه بو ذاتنگ
یوللو یولنچه قدرینی بلوب آثارندن استفاده
ایده آلورلق حسیات و عقل لازمدر۔

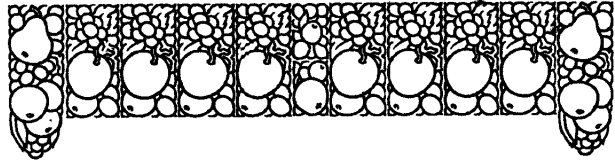
محمد بن قاسم البقالی هم خوارزمک نشأت
ایدوب ۵۶۲ - تاریخ هجریده خوارزمده وفات
ایتمشدر۔ بو ذات مشاییر علمادن اولوب بر
چوق تألیفات مقبوله سی واردر۔ حالبوکه خیوه لیلر
بو ذاتنگ نامنی بیل، ایشونکانلری پارمی ایکان؟
بونلری اعتبارسز برافوبده غلط فاحش
طرفلرینی ترجیح ایدرک یوق قبرلرینی بار
ایدوب، آنلردن مدد صوراب آتش یاقوب
نور نلمک اصوللری بلم نه دن شایع اولمشدر۔
فرداشلر! ولیلر حیانددر۔ هواده اوچار
- صوده یورر کبی اعتقادلر باریده یالان،
ایمان و اسلامیتزه ضررلی شیلدر۔

عبدالکریم سعیدی «بخارا»

ایرانده طهرانک ۵ کیلومتره جنوبنده واقع
و وقتیلہ سلجوقیلرک پایتختی اولان «ری»
شهرنده طوغوب، تحصیل علومی بعدنده تکمیل
معرفت فصدیلہ خوارزم، ماوراء النهر ولایتلرنده
سیاحت ایدوب علماسیلہ طانشمش، خوارزمک
شیخ نجم الدین کبری (قبری اورگنچ طرفنده) یه
انتساب ایتمشدر۔ بعد خوارزمندن کیدوب وطنینه
قایتارق کسب ثروت ایتمش و آندن خراسان
خطه سینک کورسیسی اولان «هرات» که کیلوب
سلطان محمد خوارزمشاهه انتساب ایتمشده ۶۰۶
تاریخنده وفات ایدوب «هرات» ده دفن ایدلمشدر۔
خیوه لیلرنگ «پیرنامه» دیگان بر کتابلری
وار۔ اورلرنجه پیر دیب ایزگو و شیخ، متقی
و صوفی آدمگه ایتلر۔ اول کتابده ۳۶۰ پیر
ذکر ایدلگان - دنیا ده گی غلط فاحشلر همه سیه
شونده بار۔ «شمعون نبی» ننگ قبرینی خیوه
ننگ شمالنگگی «قنقرات» شهرنده دیب کورساته،
دریا آرقلی دلدل آتلاغان دیب سویلی و شوکا
اوخشاش بعض نقللر بیان ایته که انسان آکا
وجه معقول طابمقدن حیران قالور۔ (بخارای
شریفه ده ظاهر بیگینیف که امام غزالی قبری
دیب بر یرنی کورسانکانلر)۔

بونندن باشقه «هزار اسپ» شهرندن
یوقاری جیعون دریاسنده بر آطه وار۔
خیوه لیلر بو آطه نی «آیرانچی بابا» زیارتی
دیلر۔ اعتقادلرنجه «آیرانچی بابا» قدیگی
بر ولی الله اولوب بو کون قبرده ایسه ده
کندوسی حیاتده دیبورلر۔ حتی آیرانچی بابانک
ایکی بالا صورتینه کروب اویناشوب یورگا۔
نلرینی ودریا ساحلنه واروب آیقلری ایل، صو
چپرداتشوب اوطورغانلرینی کورگانمز و اردیه
روایت ایدلر۔ بو آطه بیوک بر زیارتگاهقدر۔
منظره سیده گوزل۔ یالقاو مخلوقلر شونده

رحمت الهيہ عموميتى حقندہ براھينم.

اريد اري دين النبي محمد

يقام ، ودعوى البطلين نزول .

فلم ار الا الزور يعلو، واهله

يعزون؛ والدين القويم ذليل .

فيا اهل دين الله سيعاً لناصح .

شفيق . فأتباع الرشاد قليل .

لينى بيت الدين، والبيت ساقط

فجد و توكل . فالاله كفيل .

ايتمك ددواسى ده اسلاميت ده يوق ايدى .
اسلاميت اوزى ده رحمت الهيہ قدر كيك ايدى .
اوقدر كيكلگنه كوره ده الله رب العالمين حضرتلرى
طرفندن اسلاميت عالم انسانيت ايچون عمومى
هم ده مؤبد اولاقچ بر دين اولمق صفتيله سيد
الوجود محمد عليه السلام حضرتلرى واسطه سيل
قرآن كريم ده تحريفى تغييرى ممتنع نظم معجز له
بيان قيلندى .

اسلاميتك شو فضيلت ميمزه سى عالم انسانيت
ده اسلاميتك غايت سريع صورتده انتشارينه
قوتلى بر سببده اولمش ايدى . لکن اسلاميت ده
اوكيكلك اوقدر اوزاق دوام ايدمه كيك كوينچه
اسلاميتنى اوزلرينك طار فكلرلرنگه غايت طار كوكللرنگه
اور ونلاشدر مق دن انسانلرك اكرى عاجز قالدى .
زير اچاره سز يا اوز كوكللرينى توسيع ايتمك ،
ياخود اسلاميتنى اوزلرينك كوكللرى قدر اك
طار بر «لاشى» ايتمك مجبوريتى وار ايدى .
فقط اولگى دن ، يعنى اوز كوكللرينى توسيع ايتمك
دن عاجز قالمش انسانلر ، ايكنچيدن يعنى اسلاميتنى
طار ايتمق دن قورقماديلار . اوز مانك احوال
سياسيه سى ده بوگما مساعده ايتدى .

شو حالك تاثير يله طار كوكللر قدر طار غايت
اوافق منهبلىر عالم اسلاميت ده قيصة بر مدت
ايچنده كترتله وجوده كلدى . معقولات دائره سى
قدر كيك اسلاميت اويماق احاطه سى قدر گنه تنگ
قالدى . اسلاميت همه عالم انسانيتى جمع ايدمه
بينمك دگل ، اوافق بر قريه ده طويلانمش كوچك
جماعتى ده دائره اماننه آلاماز اولدى . اسلاميت
«يا فلان اوغلى فلان كى اعتقاد ايت ياخود مؤبد
صورت ده جهنم ده يان! جانك ده مالك ده حلال!...»
كى اك بيوك ظلم اك بيوك جهل اساسنه بنا
قيلنمش بر جزئيه دن عبارت قيلندى . عاقبت ،
اسلاميت - ارباب عمائمك كيفى هوالر ينه خدمت

اسلاميتك ، كلوب كتمش ياخود شو كونه
قدر قالمش ديگر ملل سماويه يه نسبتله ، غايت
گوزل بر قاچ مز اياسى واردر .

اك اولگيسى : اسلاميت ازليت طرفنه نظر
ايدر ايكن ، مقدم كلوب كتمش ملتلك هر برنگه
لا اقل بر نبى ذیشان مبعوثيته قطعاً ايمان ايدوب
هر بر ملتك ديننه قانونلرينه كبارلرينه غايت
بيوك احترام كوزيله نظر ايدر . يهود كى ملك
هم نبوتى يالگىز كندولرينه حصر ايتمك ادعاسنه
اولمايوب ، نصارى كى ده حضرت آدم عليه
السلام دن حضرت عيسى عليه السلام موته قدر
كلوب كتمش انسانلر هم ده عمومياً نبيلر جهنم ده
ايديلر اعتقاد ايتمه يور . شو ايكى ملت كى ،
اولده كلوب كتمش بيوكلك هم ده نبيلرك
مقدس محترم عرضلرينه طوقنوب ، ملتلك دن بر يلك
حسيات دينيه سنه آغير كله بيلچك سوزلرى
حكايتلرى كتب دينيه سنه قاتمايور .

يعنى اسلاميت ديگر ملتلك هيچ برينى قلباده
فعلا ده تحقير ايتمه يور ايدى . كلوب كيدن همه
ملتلك همه انسانلر ايچون بلا تعديد بدل اولنمش
فضائل الهيہ يى مغرور يتله يالگىز كندوسنه استينار

ایتدرمك قصديله غایت قبا بر قورال صورتنده
افراغ اولندی.

شو حالک سؤ تأثیرلرینی صایوب بتورمك
ممکنیدر؟

فقط شبهه یوق، عالم اسلامیتک باشنه کلمش
سیاسی اجتماعی بلیه لرک عمومًا هر برینه شو حال
سبب اصلی اولمشدر.

بن شمدی ازلیت طرفنه اسلامیتک نظری
حقنده شوقدر سوزلرمله اکتفا ایده بیلورم. زیرا
بوندن زیاده شی بنم مقصدمدن خارجدر.

اصل مقصدم: ابدیت طرفنه، یعنی عموم عالم
انسانیتک حیات استقبالیه سنه اسلامیتک نظری
حقنده علی التفصیل سوز سویلیمک ایدی.

شو حاضرگی دقیقه دن اعتبارا ازلیت
طرفنده وجودک انتهای عقلاده سمعاده ممکن
اوله بیاور ایسه ده، عالم وجودک ابدیتی طرفنه
نهایت البته بلا خلاف یوقدر. ابدیت طرفنده
بلا انقطاع، وجودک دوامی اخبار سماویه ایله ده
صحيح عقولک اجماعیله ده شبهه سز صورتک ثابت
اولمشدر.

« ابدیت طرفنده نهایت یوق! » دیمک
کبی بر قدر تأمل قیلنور ایسه، غایت دهشتلی
بر تعبيرک معناسی نهدر؟

استقبالده نهایتی یوق ابدیت - او قدر
بیوک او قدر واسع غیر محدود زمانلردن
عبارتدرکه ملیون ملیون دفعه ملیارد عصرلر
او زمانلره نسبتله بر سه کوند قدرده اولاماز؛
بلکه ریاضی مقدارلرک همه سی جمعاً ابدیت
عظمتنه اتساعنه نسبتله محسوس دگل غایت
حقیر بر مقدار اولور قالور.

« يتخافتون بینهم ان لبثتم الا عسرا. نحن
اعلم بما يقولون اذ يقول امثلهم طريقة ان
لبثتم الا یوما. » (طه - ۱۰۳ - ۱۰۴)

استقبالده نهایتی یوق ابدیتنه نسبتله
شو بزم دنیا مژک عمری ده محسوسیت درجه -
سندن دون غایت حقیر بر مدتدن عبارت
اولور.

« و لله غیب السماوات والأرض. وما امر
الساعة الا کلمح البصر او هو اقرب. ان الله علی
کل شیء قدير. » (النحل - ۷۷)

انسانلرک طبیعی عمرلرینی آلتمش
یتمش سنه قدر اعتبار ایدر ایسه کده، خلاف
معتاد اولارق بر انسانک عمری یوزلره ایریشور
ایسه ده، بهر تقدیر انسانلرک عمری دنیا
عمرینه نسبتله کذلک محسوس دگل عاشره کبی
بر لمحده دن گنه عبارت اولور قالور.

شو دنی دنیا ده ابتدای خلقت دن شو
دقیقه یه قدر کلوب کتمش انسانلرک اکثری،
شبهه یوق، اولرلرینک بر لمحده کبی اولان
عمرلرنده راحتلرینه نسبتله ذها زیاده مشقتلر
کورمشلردر.

بر لمحده کبی اولان عمرلرنک خالص راحت
یوزی کورمه مش مسکین انسانلر، ریاضی
مقدارلرک هیچ بریله تحدید قیلنمه ماز ابدیت
طرفنده، نه قدر قاسی اولور ایسه ده هیچ بر
انسانک قلبی تصورینه طاقت قیلماز درجه ده
دهشتلی عذابله مؤبد صورتده معذب اولاچق
لار ایسه، یا او وقت غفور مطلق ارحم الراحمین
الله رب العالمین حضرتلرینک رحمت مطلقه سیل،
مغفرت عمومیه سی نره یه کتمش اولور؟ یالکیز
بر لمحده کبی اولان مدتده گنه راحت ایدوب ده
میلیارد میلیارد قدر عصورلرده دهشتلی صورتک
عذاب ایدن ذات، ارحم یا رحیم اولا بیلورمی؟
اوله ذاتک انتقامی غضبی قیاس قبول اینمز
درجه ده مغفرتدن رحمتدن دها زیاده اولماز -
می؟

خامش، حافظ ا که دست غيب ناگاه
چنان سازد که خواهي روزي شادي!

اشته بن يا اتباع يا خود ابتداء شرفنه
نائيل اولمق قصديله، قلبم ده متمکن بر اعتقادي
عمومك مطالعه سنه عرض ايتدم. دورت بش
آدمك تهمتي كبي، او مسئله ده بر فتنه احتمالي
يوقدر. شو ساعت ده بنم قلمله او مسئله عمومه
عرض اولنهاسه، يارين شبهه يوق، او مسئله
ديگر بر آدم همتيله عمومك فكر ينه عرض اولنه جق.

هه كارم زخود كمي بيد نامي كشيده آخر ا
نهان كي ماند آن رازي كزو سازند محفلها؟!

«عالم انسانيتك حيات استقباليه سنه رحمت
الهيه عمومي بولورمي؟» يا خود «انسانلرك
اكثري رحمت الهيهدن مؤبد صورته محروم
قالورلرمي؟» مسئله لرينه عائد سوزلري كتب
كلاميه ده، تفسيرلرده اهل كلام اوزاتمشلار
ايدى. مذاهب نه قدر مختلف اولمش ايسه ده
سوزلر نه قدر چوق سويلنمش ايسه ده، كتب
كلاميه عمومياً «رحمت الهيه يالكز مؤمنلره؛
ايمس در كافرلره» اعتقادنده اجماع ايتمشلار
ايدى. هر كس ده ايماني يالكز كندوسنه حصر
ايدوب «رحمت الهيه يالكز بكا اولور» اعتقادنه
ايدى. بوكا قريب اعتقاد عالم اسلاميت ده هر
آدم ده شو كونه قدر دوام ايتدى؛ كتب كلا-
ميه اوز طرفدارلرينه جنت ايچون خط سعادت؛
جهنم دن خط برأت و يروب، مخالفلرينه عموماً
خط شقاوت و يرمكدن، يعنى جهنم يولنه مرور
تذكروه لري يازمق دن ديگر برشي بيلمه بور ايدى.
اهل كلام اوز نوبتلرنده سوزلريني سو-
يله ديلىر، نوبت شمدي بزه كلدى.

دور مچنون گنشت؛ ونوبت ماست
هر كسي پنج روز نوبت اوست
دلا، طمع مبر از لطف بي نهايت دوست
فكر هر كس بقدر همت اوست.

بن يالكز شويله ملاحظه لره اعتماد ايدوب
گنه عموم عالم انسانيتك نجاتيله حكم ايتمش
اولسه م ايدى، عالم انسانيت مؤبد صورته
البتنه معذب اولور اعتقادنده اولان انسانلرك
خدائي تعظيملرندين تقديسلرندين بيك دفعه
زياده الله رب العالمين حضرتلريني تعظيم
و تقديس ايتمش اولور ايدم.

ديگر ملتلك هر برى استقبالده نجاتي
بيوك مغرور يتله يالكز كندولرينه حصر ايدرلر
ايكن، ابديت طرفنده عموماً عالم انسانيتك
نجاتي اسلاميت اعتقادي قيلنه بيلور ايسه،
اويله عالي بر اعتقاد اسلاميت ايچون غايت
بيوك بر فضليت اولمازمي ايدى؟

شبهه يوق اويله عالي بر اعتقاد اسلاميتك
اك بيوك مراياسندن ايكنچي سي اولا بياور.
ألم ده هيچ بر دليلم اولماسه ده ايدى،
اويله بيوك بر فضيلتي تعاليم اسلاميه اساسنه
وضع ايتمه اسلاميته محبتم سائقه سيله البتنه صوك
درجه ده اجتهاد ايدر ايدم. اويله ايسه، ألم ده
غايت واضح براهين وار ايكن، ايندى بن
نيچون سكوت ايديم؟

عالم انسانيتك حيات استقباليه ابديه سنه
عائد او بيوك مسئله يي بندين مقدم علماي
اسلامك اك بيوكلري كشي ايتمشلار ايسه،
او مسئله ده اويله بيوكلره اقتدا ايتمك شرفي ده
بكا كفايه ايدر. اگر مسئله يي بندين مقدم
هيچ بر آدم سويله مه مش ايسه، يا خود سويله-
يوب ده اثبات ايدمه مش ايسه، بلكه او
مسئله يي يالكز بن ابتداء ايتمش ايسه م،
اثباتيچون ده براهيني يالكز بن گنه بولمش
ايسه م، بنم ايچون بوندن بيوك بر شرف
حاجت دگل! بن اويله بر شرفله شو دنيا دن
قناعت ايدر م.

«طاعتلره ثواب ویر و واجبر» سوزینک
 قصورنی، بر قدر تأمل قیلنور ایسه، ظاهر
 اولور. زیرا همه عالم وجودک ذره لرینه قدر
 مالکی اولان ناهر مطلق الله حضرتلرینه عقلا
 بر حق ایجاب ایتمک صریح عقلک خلافیدر،
 شو قدر واضح بر حقیقت ده سوزی اوزانمایوب
 امام اسلام فیلسوفی ابو العلاء حضرتلرینک
 «اللزومیات» نده ذکر اولنمش ایکی بیتنی
 بوزاده بر مناسبتله نقل ایدهم:

والخیر یفعله الکریم بطبعه
 واذ اللئیم سخا فذاک تکلف
 نرجو من الله الثواب مجاریا
 وله علينا من القدم تسلف

شو ایکی بیتنی معناسیله ملاحظه ایدن هر
 بر عاقل، اوزینک غایت جزئی طاعتلری ایچون
 مؤبد صورتده جنات عالییهی ایجاب ایتمکدن
 گنه دگل، حتی طلب ایتمکدن بیله البته اوتانور.
 بز عقل صریحک ارشادیله مهتدی اولور ایسهک
 آکلارز: بزه دنیا ده نصیب قیلنمش هر بر لقبه
 هر بر شربه بیوک بر فضل الهیدر. بزم وجودمزده
 بزم حیانتمزده، بزم طاعتلرمزده همه سی بزه
 خدای طرفندن بذل اولنمش بیوک نعمتلردر.
 بیوک دگل میلیون قصوری وار طاعتلرمز مقابلدن
 الله رب العالمین حضرتلرینه جنات عالییه ایجاب
 ایتمک، اگرده غایت بیوک حماقت اولماز ایسه،
 البته خداک الطاف غیر منناهیسه، محدود
 دگل کرمنه اعتماد ایتمک سببیه انسانک قلبنه
 استیلا ایتمش بیوک بر مغروریتدر.

بن شویله ملاحظه لره طالورم ایکن، اهل
 کلامک غایت بیوک جسارتلرندن، تعبیرمی عفو
 ایتسونلر، غفلتلرندن ادبسلرلکلرندن فوق
 العاده تعجب ایدرم!
 فیلسوفی شاعر مشهور سعیدی حضرتلری دیمش:

بوندن صوگ سرد قیلنه چق برهانلرمه بر
 مقدمه قیامق قصدیله بن بوراده کتب کلامیه ده
 بیان قیلنمش بر مسئله یی محاکمه سیله نقل ایتهیم:
 اهل کلام ائابه، عقاب مسئله سنده،
 یعنی طاعت ایچون ثواب ویر و، معاصی ایچون ده
 عذاب ایتو مسئله سنده، مختلف مذهب لره ذاهب
 اولمشلر ایدی.

اوزلرینه اهل السنة والجماعة اسمینی
 تخصیص ایدن اشاعره ماتریدییه کبی مذهب لره
 «ائابه ایله عقابک هیچ بری واجب علی الله
 دگل؛ بلکه ائابه بر فضل الهی، عقاب ایسه،
 بر عدل الهیدر؛ کفر دن ما عدا هر بر گناهی
 اوز اراده سیله خدای عفو ایده بیلور؛ نصوص
 سیاویه ظاهرینه کوره، کفری عفو ایتمک
 اصلا ممکن دگلدر» دیرلر ایدی.

بزم کتب کلامیه ده همده کتب اصولده
 «معتزله» نامیله یاد اولنور بر بیوک مذ
 هب واردر. اومذهب اربابی کندولرینه «اصحاب
 العدل والتوحید» نامنی ویرورلر. اومذهبک
 موجدی - علوم سنتده امامتیله، خطبه لرنده
 وعظلرنه بلاغتیله مشهور، اسمی عالم اسلامیت
 ده اک محترم حسن البصری حضرتلرینک اک
 بیوک تلمیذی واصل بن عطا حضرتلری ایدی.
 شو محترم امام واصل حضرتلری ده، عقلده
 علمده اخلاقده حسن البصری حضرتلرندن
 بر نسخه کبی اولوب علی الخصوص بلاغت
 بابنده اک برنجیلک رتبه سنه چیقمش ایدی.

ایشته شو محترم امام واصل بن عطا حضر
 تری ائابه عقاب مسئله سنده استیاذی حسن
 البصری رأیندن اعتزال ایدوب، غایت غریب
 بر مذهب ایجاد ایتدی. اومذهب کوره «طاعتلره
 ثواب ویرمک، گناهلر ایچون ده عقاب ایتمک
 واجبر؛ عدلک اقتضاسی شودر» ایش!

معلومیته کوره، کلامیون اوز دعوالرینی بر قدر معقول اولا بیلور طرزده کوسترمک ایچون ایکی نوع وجوب اثبات ایتیمه مضطر اولدیلار: بری «وجوب علیه» دیگری ده «وجوب منه» دیدیلر. «یجب علی الله» دیمک ایچون دیگر بر ذات طرفندن امرک نزولی لازم کیی ایسه ده، «یجب من الله» دیمک ایچون دیگر بر ذات طرفندن امرک نزولنه اصلاً حاجت یوقدر، بلکه الله عز وجل حضرتلرینک اوز حکمیه اوز التزامیلر بر شی اللهاک اوزینه واجب اولابیلور دیدیلر. وعید حقنده وارد «ان الله لا یغفر ان یشرک به ویغفر ما دون ذلك لمن یشاء» (نسا- ۴۷). «قال لا تختصموا لیدی وقد قدمت الیکم بالوعید. ما یبدل القول لیدی. وما انا بظلام للعبید» (قاف - ۲۸ - ۲۹) کیی آیتلرله کبائر هم کفر ایچون عقاب ایتیمک الله حضرتلرینک اوز حکمیه اوزینه واجب اولور ایسه، میکندر، بلکه عقاب البته واجبدر، عفو ایتیمک قطعاً حرامدر؛ زیرا کبائر یا کفر عفو اولنوب عقاب واقع اولماز ایسه، او وقت اخبار سماویده عمومماً، قرآن کریمده خصوصاً متعدد محللرده کذبک و فوعی لازم اولوب کلور؛ وعیدده خلف ایتیمک، سوزی ده بالان سویله مک الله تعالی حضرتلری حقنده عقلاً منتهی در دیدیلر.

کتاب کلامیه کیی کتب تفاسیری صوکت درجه اجتهادله الک بیوک بر تفتیشله مطالعه ایدن هر بر منصف آدم بیلور: شمدی بیان فیلمش دلیل وجوب عقاب مسئله سنده کلامیونک النده بولنه بیاور دلیللرک الک قوتلی سیدر؛ بوندن دها قوتلی بر دلیل کلامیونک النده یوقدر.

اشته، اگر بن اهل کلامک شو دلیللرینی هدم ایده بیلور ایسه م، او وقت اوز دعوامی برهانلرمل اهل کلامک هر برینه الزام این بیلور م.

از دست وزبان که بر آید
کز عهده شکرش بدر آید.
بنده همان به که ز تقصیر خویش
عذر بدرگه خدای آورد
ورنه سزاوار خدایندیش
کس نتواند که بجای آورد.

اشته الله رب العالمین حضرتلرینک عظمتنه مناسب ادب شودر! بویله ادب البته ملا جلال، تقنازانی کیی کتب کلامیه ده بولنه ماز؛ بونکچون گلستان، دیوان حافظ کیی کتب ادبیه لازمدر. وجوب اثابه بطلای حقنده شو قدر سوزله اکتفا ایدوب، وجوب عقاب حقنده اهل کلامک سوز- لرینه ایندی نظر ایده یک:

اشعریار ماتریدیلر توبه سوز مغفرتک جوازینی کفردن ماعدا اولان گناهلره حصر ایدوب، کفر ایچون عقاب البته واجبدر دیدیلر؛ اما واصل ابن عطا حضرتلری همده اتباعی کبائری ده کفر کیی حساب قیلوب، بیوک گناهلرک هر بری ایچون البته عقاب لازمدر اعتقادند، ایدیلر. کبائری بر طرفه بر اقوب، کلاممزی «کفر ایچون وجوب عقاب» مسئله سنه حصر قیلایق. زیرا الک اصل مقصد - شو مسئله ی حل ایتیمکدر.

«کفر ایچون عقاب واجبدر» سوزنده وجوبدن مرادنه در؟

شارع خطابیلر انسانلر ذمه سنده بر شی واجب اولا بیلور. لکن شو معنی ایله وجوب قاهر مطلق الله حضرتلری حقنده شبهه یوق هیچ بر صورتده ممکن اولماز. زیرا شو معنی ایله وجوبی دعوی ایتیمک ایچون دها بیوک بر غالب اعظمک وجودینی دعوی ایتیمک لازم اولوب کلور ایدی.

الله عز وجل حضرتلری حقنده او معنی ایله وجوبک عقلاً همده شرعاً امتناعی قطعی صورتده

الله قرآن کریم ده «وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومہ» دیمش. وعید آیتلرینک هر برسی ده قرآن کریم ده لسان عربیله کلمشدر. عربلرک لساننده عرفنده عفو ایتمک، موآخذه دن تجاوز ایتمک هیچ بر وقت کذب دن عد قیلنمایور. عرف عرب ده موآخذه دن تجاوز ایتمک، جانیلرک جنایتلرینی عفو ایتمک اک محمود اک عالی فضا. ثل دن حساب قیلنور.

اهل کلام وعید آیتلرندن وجوب عقابی فهم ایتمشلر ایسه، بن رحمت الهیه اتساعنه اعتماد ایدوب، عرف عربک دلائیل، البته یوم قیامت ده. الله هر بر انسانک گناهندن تجاوز ایدر اعتقاد ده اولور ایسه م، الله رب العالمین حضرتلرینک حضورنده دها ادبلی صورتده حرکت ایتمش، هم ده قرآن کریمی دها گوزل آکلامش اولور م.

فتوحات مکیه صاحبی محیی الدین بن عربی حضرتلری فتوحاتک ۴ نجی جزء ندره (۵۱۷) صحیفه سنده دیمش: «وقد زل هنا اهل الکلام زلة عظيمة اوقعها في ذلك استحالة الکذب على الله في خبره. وما علموا ان مثل هذا لا يسمى کذباً في العرف الذي نزل به الشرع. فقد حجبتهم دليل عقلي عن علم وضع حکمی. وهذا من قصور بعض العقول ووقوفها في كل موطن مع ادلتها. ولا ينبغي لها ذلك. ولتنظر الى المقاصد الشرعية في الخطاب، ومن خاطب، وبأى لسان خاطب، وبأى عرف اوقع المعاملة في تلك الامة. يقول بعض الاعراب: «وانى اذا اوعدته او وعدته. لمخلف ايعادى ومنجز موعدى». ولا يقال ان الله اخلق بل يقال انه عفا وتجاوز عن عبده.» علمای اسلامک بیوکلرندن امام یحیی بن معاذ حضرتلری دیمش: «الوعد والوعيد حق. فالوعد حق لالعباد على الله. حيث ضمن لهم أنهم

بن اهل کلام، مناظره ایدر ایکن، اهل کلامک اوز مسلکلرینه سلوک ایتسه م ایدی، اهل کلام کبی آیتلری تاویل یا تخصیص ایتیه قنزل کوستر. سه م ایدی، البته وعید آیتلرینک هر برینی مغفرت یارحمت آیتلریله تاویل یا تقیید ایدر ایدم. یا خود وعید آیتلری خبر دگل، انشادر؛ خلاقی واقع اولور ایسه، کذبک وفوعی لازم اولوب کلمز دیر ایدم. یا ایسه «الم تعلم ان الله له ملك السماوات والارض. يعذب من يشاء ويغفر لمن يشاء. والله على كل شيء قدير» (مائده - ۴۰) کبی قرآن کریم ده متعدد سوره لرده وارد آیت کریمه لرله وعید آیتلرینی اللهک مشیئتیه تقیید ایدوب، وجوب عقابی البته رد ایدر ایدم. یا ایسه، «قل يا عبادى الذين اسرفوا على انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله. ان الله يغفر الذنوب جميعاً. انه هو الغفور الرحيم» (الزمر - ۵۳) کبی معکم هم ده عمومیتی مؤکد آیتلری وعید حقنده وارد ظاهر آیتلره تعارضلری صوکنده، ترجیح ایده بیلور ایدم. اهل کلامک خاطر ایچون گنه شو مسلکلره سلوک ایده چک اولسه م ایدی، البته اومسلکلرک هر بریله کلامیونک دلیللرینی جرح ایتیه بنم حقی کلامیونک اوزاریده تسلیم ایدر لر ایدی. لکن اویله مسلکلره سلوک ایتیه بنم احتیاجم یوقدر. زیرا اک بیوک دلیللری ده بنم نظر م ده غایت ضعیف اساس اوزرینه بنا قیلنمش در: اهل کلام خلق ایتمکه عفو ایتمگی، هم ده تجاوز ایتمکه یالان سویله مگی فرق ایده بیلسه لر ایدی، حدودی یوق بیوک زتلره مرتکب اولمازلار ایدی. خلق ایتمک عقلا ده شرعاده مذموم ایسه ده، لکن عفو ایتمک مکارم اخلاقک اک بیوکلر نندندر: یالان سویله مک اک بیوک عیندر، لکن موآخذه ایدرم سوزندن تجاوز ایتمک اک بیوک بر کرمدر.

تیک طورہ الیمیم .

اوزینہ اوشانچلی ، سوزینک یالغانلق
 و طوغر یلغینه التفات ایتمی و هیچ کمدن طارتونمی
 طورغان بر ملا مسجده و عظ سویلی ایکان .
 ملانک و عظی اولوم چاقاری ، قبر عذابلی
 حقنده بولغانلقدن فاره خلق هونکور هونکور
 یغلی لر ایکان . ملا و عظینک اثرلیدکینی کورگاچ
 تاغیده آرتدیروب مونه جماعت ! قبرگه هاروت
 ماروت اسهلی ایکی فرشته کیلور . . دیگان ایکان .
 آرتدیرق آقنی قارهنی بر آز آکلی طورغان
 مورثیک ملانک سوزینی ایشنکاچده ئوهم ! دیوب
 طاماق قرمش ایکان . ملا اوزینک یا کشلغینی
 سیزگاچده آخ یا کشلش ایتدم تیگی ایکی فرشته .
 لزنک اسملری هاروت ماروت توگل یسأجوج
 مأجوج در دیمش .

موسی افندی بیگییف طرفندن شورانک
 ۲۲نچی نومیرینه «تاریخ ادیان درسلی» سر -
 لوحلی اوزون بسر بند یارلغان ایدی . مونه
 شول بندگه ئیلیگی ئوهم ! دیوچی مورثیک کبک
 مینده طاماق فرماچی بولام و یسأچق نرسه -
 لریبه مقدمه صورتنده اولا برر جملهده یازارغه
 اویلاب دیبیم :

هر انسان اوزینک باشینه کیلگان فکرینی
 ایتوده ، اویلاب چیقارغان نرسه سینی بیانده فن
 جهندن کامل اختیارلیدر . اول آدمک سوزی
 دین نظرندن درست بولمسده ، فن جهندن
 هیچ کمک آنارغه لا ونعم دیبورگه حق یوقدر .
 « الله نك بارلغینه آنچق نادن خلقلر و غبی
 آدملرگنه اوشانا آلور . شونک اوچونده بواللهغه
 اوشانو فکری اسرار طبیعت نی بیلمگان جاهل

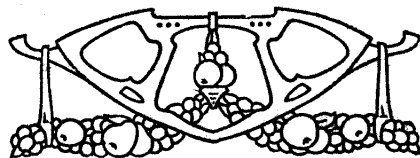
إذا فعلوا کذا ان يعطيهم کذا . ومن اولی بالوفاء
 من الله . والوعید حقه تعالی علی العباد . اذ قال
 لا تفعلوا کذا فانی اعذبکم ان فعلتم کذا . ففعلوا .
 فان شاء عفا . وان شاء اخذ . لانه حقه . واولاهما
 العفو والکرم لانه غفور رحیم . »

اهل کلامک دلیلرینی جرح مقامنده شمدی
 شو دفعه یالکز شو قدرله اکتفا ایدرم . بوندن
 سوک چیقه جق «شورا» ستونلرنده علی التوالی
 انشاء الله قرآن کریم دن من غیر تاویل آیات
 بیناتی کوزی وار آدملر عرض ایدرم . قرآن
 کریمی اقوال کلامیه ایله تفسیر ایتیمه عادتلنمش
 امام افندیلرک امراض قلبیه لرینه شاید بر قدر
 شفا ویره بیلورم انشاء الله .

اوزلرینک احاطه سنه داخل دگل هر بر
 حقیقتی انکار ایدن امام افندیلر آکلار ايسه لر ،
 شو بینلری انشاد ایده یم :

وان تکن قاصرا عن کونها ثبتت
 فیما حوی شرحه الحفاظ فی الورق
 فاعرف مقامک فی درک العلوم ، ولا
 تعرض لمن خاض فیها شایع الشفق
 فانت وبعک فی وهد الحضيض . فلا
 تمدد یدیک لماوی فارق العنق
 ما الדיین الا اللی تسعی لتوهنه
 آی الکتاب و آثار النبی العتق
 لا کل خبط عن الیونان مبتدع
 قد دس بین اصول الדיین مختلف
 تحیی قواعد رسطالیس تحسبها
 دیناً . لك الویل نهناک فاستبق
 ان کنت توردد ردا او معارضة
 لها سردناه فا ذکر ماتری وسق .

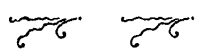
موسی بیگییف .

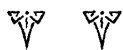
خلقلر آراسنده غنه جاريدر» ديگان شنيدير
 Шнейдеръ گه؛ ايک مشهور حکيملردن صافالغان
 «بزنک الله مز انساندر وکيلاچکده هم معبودک
 آکارغنه در» ديگان فه پير بارخ Фейербархъ
 غه؛ «عالم نى اداره ايدونى، بو عالم دن طيش
 بولغان الله غه نسبت ويرمينچه آنچق قوانين عالم-
 نك اوزينه نسبت ويررگه تيوشليدر» ديگان
 شتراؤوس Штраусъ غه؛ «الله انساننى يارانمى
 انسان اوزى الله نى ياراتدى يعنى اختراع
 ايندى» ديگان بوخنير Бюхнеръ غه بزنک هيچ
 بر سوزمز يوقدر. چونکه آنلر بو سوزلرينى
 هيچ بر دين گه اوشانمى فيلاسوف بولوب سويلا-
 دکلى جهتندن آنلرغه فيلاسوفلر يعنى فلسفه
 جهتندن گنه جواب مکندر. اما موسى افندى
 بندينى مسلمان بولوب يازا. قرآن آيتلرينک
 معجز ايکانلکلرينه چاقلى ايمان کيلتورگانلگينى
 بيان ايدى. محترم موسى افندى اوزينک يازغان
 سوزلرينى فيلاسوف بولوبغنه يازغان بولسه
 ايدى، بزده آنک سوزينه شمدى مقابل ايدچک
 سوزلريمز ايله مقابل ايتمينچه آنچق ايکنچى
 تورلى مقابل ايدر وياخود آنک يازغانينى تيگى
 فه پير بارخلر سوزى جمله سينه کرتوب اصلا
 مقابلده ايتماز ايدک. لکن اول مسلمان بو-
 لوب يازا. اول: «بر ملتنى عبادتى اوچون
 تکفير يا تضليل ايتمکدن البت بتون
 قوتمز ايله اجتناب ايدر» دى. تاغيدى ئلله
 قايدن آلوب بر بيت يازاده «يعنى انسانلرنک
 هر برى موحد، مشرک يا منکر اولسون الله نک
 کيک رحمتنده قالاچقلردر.» ديو معنى ويره.
 بندينک آخرنده رق «رحمة مطلقه نك کيک صو-
 رته آچيلمش قاپولرينى انسانلرنک يوزندن
 قاباماق اوچون» عموم عالم انسانيتک نجاتيله»
 حکم ايدر م بئم بو مسئلهده اعتقاد شويله در...

البت رحمة الهيه نك عموميتنه، عموم انسانلرنکده
 يوم قيامته نجاتينه اعتقاد باغلامق لازمدر...»
 ديو قطعى صورتده ذکر ايدى. موسى افندى
 بو سوزلرينى دينگه اوشانمغان بر فيلاسوف
 بولوب يازمينچه بلکه مسلمان بولوب يازا
 سوزينه دليل اولارق ربنا وسعت كل شى رحمة
 وعلما آيتنى ذکر ايدى. اوزينک شول «عموم
 انسان نجاتده در» ديگان اعتقادينى تعليمات
 قرآنيه ايله تطبيق ايتمکچى وياخود تعليمات
 قرآنيه اوزى شوندىن عبارتدر ديمکچى بولا.
 آنک سوزلرينه جواب ويرگانچى شونيدى
 ايتوب کيدىک ئلى: ياوروپاده علوم و فنون
 فوق العاده ترقى ايتکان بونده ييتشکان حکماءنک
 حدى و حسابى بولمغان کبک مونده غى فلسفه
 وافکارنکده حدى و حسابى يوق ديساک مبالغه
 اولماز. لکن ياوروپا حکماءسى طرفندن سويلنگان
 سوزلرنک هر برينه «حلق شوشندن عبارتدر
 باشقه ايماس در» ديوب بولى.
 اوشانداق آيات قرآنيه گه بارچه سيني تطبيق
 ايتوده مکن توکل مثلا: شوپينغائور Шопенгауэръ
 نك «انسانلر اولده الله نك اوزينى توکل اسمينى
 بليلر ايدى الله فکرى ايک اول يورى لرگه،
 آنلردن يهوديلک دن حاصل بولغان نصرانيت
 واسلام غه کوچدى» ديگانينى اوشانداق سيليز-
 يئوس Силезіусъ نك «الله ديگان نرسه لا شى
 وعدم حقيقى در. سين آنک يانينه کوبوبارغه
 طرشساک اول شولچاقلى سيندن يراغايه در»
 نافه Наке نك «فن نه چاقلى آغه کيتسه الله
 شولچاقلى آرتده فالو بارادر» پليني Плиний نك
 «انسان طوغان زمانينه چاقلى بر نه بيلمگانگه
 اوخشاشلى اولگاندىن سوکده تن هم جان بر
 نرسده سيزه چک توکلر يعنى مگگولک اويقوده
 بولاچقلردر» ديگانلرينى نيچرک ايدوب آيات

الله : بزنگ آیات لریمزی یالغان دیوچیلرگه وقبول ایتمگانلرگه اوجماخ ایشوکلری آچلماز تویه. اینه تیشیکینه کرگانچی آنلر اوجماغنه کر. مازلر دیو محالغه تعلیق ایدوب اوجماغنه کرماو. لرینی سویلی. موسی : آنلر مگگولک رحمتنه، دی... الله : اهل کتاب و مشرکلردن کافر بولغانلر جهنم اوطنده در و آنده مگگو فاللا. چقلردر بونلر مخلوقلرنک ایگ یاوزلریدر، دی. موسی : یوق آلائی توگل... دی. الله : بز رحمتی تئوالق قیلوچی، زکوة و پروچی آیات لریمزه ایمان کیلتروچی لرگه یعنی نبی امی بولغان رسولگه «محمد عم» گه ایپارگانلرگه بازارمز، دی. موسی افندی : یوق آلائی توگل رسولگه ایپارمگانلرگه ده رحمت وار، دی. کافر بولغانلرغه آنلر اوت «تموغ» ایپا. سیدر دیورب گنک سوزی حق بولدی دیو الله کافرلرگه اوت ایله حکم ایدو. موسی افندی : مین هر انساننک نجاتی ایله حکم ایدرم، دی. کشی تلاسه نه اشلاسون مین الله نقینه اشانام ده عموم انسانلرنک نجاتیله حکم ایدو آلیم، الله اقدس اوزی عام ایتمگان رحمتینی یوم قیامتده هر انسانغه عام ایدو آلیم. عرب نیلی ایله ایندریلگان قرآنغه عرب لغت کتابلرنک معنا سینی و یروب، «لغت» ده کیلگان معنی لردن عرب دیلنده بولمغان یات معنی لرغه دوندیروب دلالتینی ابطال ایدو آلیم. هادی،

اگر ایسترسه بنی محو ایله مفقود ایلر
دخی دیلرسه اگر شوق ایله خشنود ایلر
باشوریک، امر فرمان آگئا خاصدر مطلق
اگر ایسترسه بتون طاغلی زمره ایلر

قرآنیه ایله تطبیق ایتمک کیرک. شول سوزلرنی قرآن. ایله تطبیق ایدم خیالی نه چاقلی کولکو و نه چاقلی اساسسز ایسه موسی افندیگه هم «بتون انسانلرنک قیامتده نجاتی» دیگان فکرینی قرآنغه تطبیقی شولچاقلی کولکی و شولچاقلی اساسسزدر.

مین اوزم تورلی مذهب ایله لرینگه غرض شخصی و نادانلقلری سایه سنده مبارک اسلامنک صافلیغینی یوغالتووینه اشانسامده قرآن عظیم الشان ده هیچ بر اوزگار و بولمغانلرغه و بناء علیه قرآننک هم لفظی و هم معناسی سلامت ایکانچیلکگه چن کولمیدن مصدق من. یاور و پا چاقلی اسلام عالمینک ترقی ایدووی اوچونده مسلمانلرنی قرآن دن یراغایتو کرک توگل بالعکس ممکن قدر آنلرنی قرآنغه یاقینلاشدیررغه تیوشلیدر اعتقادنده من. کواکب سیاره لرنک حیاتی، مر. کزلری بولغان قویاش اسملی نورلی یولدوزنک تیکره سنده ایلانولرنده بولغانغه اوخشاشلی مسلمانلرنک حیاتی قرآن اسملی معنوی قویاشنی مرکز ایدولرنده در دیمین. طوغرسی مین متکلم، اشعری، معتزلی توگل، چن قرآنچی من. لهذا موسی افندیگه جوابنی ده قرآننک آنچق اوزندن یاز اچقمن. موسی افندیگه بر باغانالقی سوزلری قرآننک معنی سینی غنه نسخ ایدوب قالمینچه روحینی هم نسخ ایدو. قرآننک اولندن آخرینه چاقلی بولغان نصوص قطعیه لرنک دلالت لرینی ابطال ایدوب آخرت و یوم جزاء حقنده بولغان آیتلرنک حکملرینی کلا الغاء ایدو. الله اوزی قرآنده لقد کفر الذین قالوا... دیوب بیان ایدو. موسی : «یوق بز کافر دیبودن اجتناب ایدو. مز» دی. الله : کافر بولغان و ظلم ایتکانلرنی الله یارلقامی... آنلر تموغده مگگو فاللاچقار. در، دی. موسی : آنلر مگگولک نجاتده، دی..

اشلرلر. تیرسلمگان یرلری اولماز، اوشبو سبیدن
بای، عمر ایتهلر قرض ایدوب آچه ویرسه لرده
قرض آلمقدن صافلانالر. محکمه ایشکرنه یورونی،
نزاع ودعوانی برده تلامیلر.

ظریف البشیری «چواشلر بسم اللهنی کوب
ایتسه لرده بزنک منسلمانلر کبی اش باشلاغانده
اللهغه صغوب دگل بلکه تعجب اورننک استعمال
قیله لر» دیه در. بو سوز طوغری اولماسه کرب.
بن چواشلردن صوراشوب بیلومه کوره بسم اللهنی
مقدس صایوب ایتمه کن لردر. «طور بابای غه صغوب
ایتهمز» دیدیکلرینی ایشتم (طور بابای
دیمکلرندن مقصودلری الله دیمکلر). بزم خلقه زده ده
الله و خدا سوزلرینی تعجب اورننده ذکر ایتو.
چیلر کوب چواشلرده بسم اللهنی تعجب اورنده
ذکر ایدوچیلر بولسه شول قیلدن اولور.
احمدجان بیکنروف.

قادینمی، خاتونمی؟

بنم ۲۱ نچی نومبر «شورا» ده یازدیغم
«تنقید تیره سنده» سرلوحه لی مقاله مده گی «قادین»
و «خاتون» سوزلرینه دائر ملاحظه لریمه فارشی
«ایدل» غزته سینک ۲۰۴ نچی نومبرنک «ع» افندی
دخی بر مقاله یازمشدر.

اول بو سوزلرنک فلسفه لرینه کرشوینی
بو طوغریده بنم ایله ذ. قادری آراسته نزع
وارلقینه بنا ایتمیچه، ذ. افندیکنک «قادین» و «خا-
تون» طوغریسنده غی فلسفه سینه بنا ایتکان
ایکان. بونسینده ضرر یوق.

فقط ع. افندیکنک همپشه اوزینک پاکلیش

چواشلر

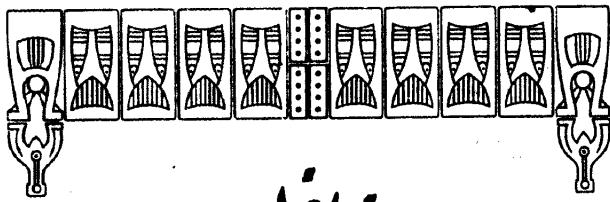
چواشلر حقنده فلان طائفه و فلان قوملرگه
منسوب دیه سویلاسه لرده بو شی آنچق طن
وقیاس ایله گنده ر. یوقسه بونلر حقنده هنوز بر
قرارغه کلندیکی یوقدر. تاریخ ضبط ایدلنه
باشلانیدیگی کوندن اعتبارا اوشبو کچوک طائفه گه
اهمیت ویرلما مشدر.

چواشلرنک تاتار و ترک خانلرینه تابع و اسلام
دیننده اولدقلری ظن اولنور. شول سببلی دائم
بلغار و قزان خلقلری ایله برگه یورتلشلردر.
ایوان غزوزنی قزان مملکتینی تمام ضبط ایتدیکی
صوگ دبانغلی و غیرتلیرا کلری قزان شهرندن یراق
و کوبلک تشکیل ایتکان مسلمانلر آراسینه
کوچوب اوطوردقلری اوللرینک اسملرندن معلوم
اولور.

چویل اویازنده «باقرچی» و «آق یکیت»
قریه لرینه کورشی اولغان «که وول» قریه سی
قزان آرتینه کوچوب «قاوال» دیه آتالدقلری
واوزلرینک مسجدلرینی هم حرمت ایچون برابر
کوچروب آلوب کندیکلری روایت ایدلنور.
مذکور «باقرچی» و «آق یکیت» قریه لری
قزان واقعه سندن کوب صوگ اوطورمشلردر. بو
کونک چواشلرده ده مسلمانلرده ده «بورتاس» اسملی
اوللر کوب. مسلمان «بورتاس» لری ایسه
ایلیکدن چواش اولوب ده، صوگره مسلمانلقه
چیقمشلر واک آخرده ده اوشبودیلرینی صافلامق
ایچون مسلمان قریه لری آراسینه کوچمشلردر.
چواشلر اوزلرینک ملیتلرینی اوشبو کونلرده
پک نق صافلامقده لردر. اوزلری ملایم و غایت
طریشلر اولوب ایگون اشلرینی پخته ایدوب

تركى ده، «خاتون» نىڭ فارسى اولديغىنى ادعا ايتى، بلكە توركى سوزلاردا كى، «فا» علامتى قويىمىچە يازدىقن صوڭ (فارسىدە دە مستعمل اولوب، تەرىپلە «خواتين» صورتندە جىمىنى دە قوللانيرلر) دېدەر. «فارسىدە دە» دېدىگننن آڭلاشپليوركه، سامى بىك بوسوزنىڭ فارسىچەغە توركچەدن كچدىكىنى يا كه هر ايكى تىلدە مشترك برسوز اولديغىنى اعتقاد ايتەدر. «علم السنه» علماسندن اولان سامى بىك نىڭ سوزى، «برهان قاطع» سوزندن اشانچلىرهق اولويندە شېبە يوقدر.

مستشرق «رادلوف» اوزىنىڭ لغت كتابىدە «قاتن» سوزىنە دە اورون بېرسە دە اول آنى حاضرگى استعمالدىنغە آلوب يازمشدز. بو، آنىڭ «خاتون» دن محرف اولوينە منافى دىگلدز. بىناءعليه ع. افندىنىڭ اصل توركچە دە «قاتن» اولوينى ادعا ايتوى، بوڭا حاضرگى عوام تلفظىنى دىلېل مقامندە كىتوروى و بو طوغرىدە غرىب وكىلىشسز بر فلسفە آغە سوروى اورونسدز. ع. بطلال.

تربيه

درست تربيه

تربيه عالملىرى، تربيه نى اوشبو اوچ تورلى نوع گە آيرىرلر. (۱) طبعى تربيه. بو ايسه صحت قاعدەلرېنە رعايت ايدوب آشامق و اىچمك، كېمك صالمق، رياضت ايتىك كېي شېلر ايلە نىننى تربيه ايتىكەن عبارتدر. آدم بالاسى اىچون

فلسفەسندە اصرار ايتوينە تعجب ايتدم. شونىڭ اىچون دخى دە بر ايكى سوز يازارغە توغرى كىلدى.

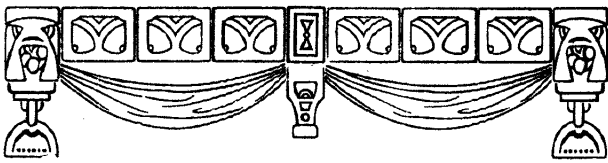
بن: «ايدل»، «خاتون» سوزىنىڭ «مرأة» و «زوجه» معناسندە استعمال اولنوينى انكار ايتە دىدىگم يوق. لىكن نزاع حاضرگى استعمال طوغرىسندە اولمىچە اصل طوغرىسندە در. ع. افندى اصل «قاتن» اولوينى ادعاء ايتدىگى حالده بن «ابن بطوطه» سوزىنە تايانوب، اصل «خاتون» اولوينى كورستدم.

«خاتون» سوزىنى «برهان قاطع» فارسى دىه كوسترسە دە آنىڭ سوزىنە انابت ايتوقىيىندر. بو سوزنى فرىسلرنىڭ توركلردن آلولىرى يا كه اورتاق سوز اولوى نىچون جائز دىگلدز؟

«خاتون» «قادىن» «قاتن» سوزلرېنىڭ هر برى مستقل سوز اولولىرى اصلا جائز اولما. يوب، بونلرنىڭ بىرسى اصل اولوب، قالغانلىرى شوندىنغە محرف اولولىرىندە شېبە يوقدر. فقط قايسىنىڭ اصل اولوينىڭ غنە شېبە فالادز. بىنم فكىرمە بىكوره، توركچە دە دە اصل «خاتون» اولوب بو كونگى عثمانلىلردە گى «قا- دىن» بزم عوام وفرغزلىر آراسندە غى «قاتن» سوزى شوندىن بوزولغان سوزلرېگنەدر.

صاف تورك قوملرېنىڭ «خاي معجمه» لى سوزلرنىڭ خالرىنى «قافى» غە آلماشدروب ايتولىرى بىك معروفدر. بو كوندە فرغزلىر، «خدای» سوزىنى «قدای» «خان» سوزىنى «قان» «خوار» سوزىنى «قور» دىه تلفظ ايتەلر. بىناء عليه «خاتون» نى توركلرنىڭ عوامى «قادىن» يا كه «قاتن» غە آلماشدرولىرى بىك قوتلى احتمال بولادز. ادبىياتدە ايسه اصلنچە قالغان. چغتاي شېوہسى ايلە يازلغان «بابرنامە» كتابىدە دە «خاتون» روشندە يازلغان. سامى بىك دە قاموس

و مدرسەلر اولدیغی حالده مکتب و مدرسەلریمز
اسمی وار جسمی یوق شیلردن عبارتدر.
اوچونچی تربیه مزنگ اورنی هر یر و هر
وقت اولدیغی حالده آرامزده حتی بونگ اورلغی
اولسون ابگولمامشدر. اوشبونگ ایچون بزدرده
نه عدالت وار و نه عفت ؟ نه اجتهاد وار و نه
جسارت ! بونگ سببنددرکه عائله لرمزده سعادت
کورلماز و هیچ کیم اوز وظیفه سیننی بیلماز.
اوشبو اوچ تورلی تربیه گه دقت ایدلماز
و بو کوندن اعتبارا اورلقاری قوممز آراسینه
صالنماز ایسه دنیاچه بر ملت اولارق یا شامکلمز
و باشقه لر ایله یاناشه طوروب کون کورمکلمز
نگ امیددی یوقدر. بلکه بو کونگی کبی همیشه
معناسز جدل و منافرتلرده ، فحش و سفاهتلرده عمر
تضییع ایدوب سوگره ده صوفنده قاتمیش تاراقانلر
قییلندن اونماشوب منقرض اوله چغمز کوکده
اولان قویاش مثالنده معلومدر. ملت آغالاری
بز کون ایلك بو شیلرینی فکر ایدرگه ، چاره -
لرنی ایزلب تابارغه تیوشلی ایدی .

مراسم و محاربه

«توقماق» شهرندن (یدی صو ولایتی):
«وقت» جریده سنده (عدد ۵۳۷) موسی افندی
حضرتلری «لازم دگل مدافعه» مقاله سینگ آخرنه:
« احکام فقهیه یه عائد روایتلری تاریخ
کتابلرندن نقل ایتمک مناسب دگل» دیمشدر. موسی
افندی بویله دیسه لرده درستلکده بو نقللر فائده
دن خالی اولماسه لر کیراک. چونکه تاریخ روایتلری

تننگ سلامتگی ضرورددر. تن سلامت اولماز
ایسه عقلده سلامت اولماز. (۲) عقلی تربیه .
بونسی معرفت کسب ایتمک و علم اوگر نمکدن
عبارتدر. زیرا بو شیلر ایله عقل ، کماله حاصل
ایلر. بو تربیه نگ اورنی مکتب و مدرسەلر
اولدیغی کبی ، کتابلر مطالعه سی و طبیعیاتده فکر
یورتمک ایله ده کسب ایدلنور. (۳) ادبی تربیه .
بو گوزل اخلاق ایله زینتلنمکدن عبارتدر.
حکمت ، عدالت ، عفت و شجاعت کبی گوزل
صفتلر اوشبو تربیه سببنددر اولور. انسان ایچون
اصل کرکلی و قیمتی اولان تربیه اوشبو نوعدر.
زیرا گوزل اخلاقدن محروم انسانلرننگ بودنیاده
عموم ایچون ضرردن باشقه فائده لری اولنماز.
خلقی گوزل اولمادیغی صوگ بتون دنیا جمالنی ،
بتون دنیا بایلغنی مالک اولسون اهمیت ویرلماز .
بو کونده چیت قومار و مدنی خلقلر اوز -
لرینی وبالالرینی اوشبو اوچ تورلی تربیه نگ
هر بری ایله تربیه ایتمک طوغر و سنده غایت
آغه کیتمشلرددر .

برنجی تربیه نگ اورنی اویلر اولدیغی
حالده بزم اویلرمزده عمومیت ایله بو تربیه ناد
قصددر. بزدرده حفظ صحت قاعده لرینی رعایت
ایدوب آشامق و ایچمک ، طورمق و یورمک ،
کیمک و صالمق هیچ یوقدر. بالالرننگ آشامق ،
ایچمکلرینه ، نظافتلرینه کوز صالنماز ، خسته
اولدقلرنده کوره زلر ، ایلر مشورتلرینی دستور
العمل طوتولوب شونلردن باشقه لر خاطرلره کتو -
رلماز. کوب کیمسه لر واردرکه بالالرننگ قباحت
سویلامکلرینه قارشو احتیلا نوب طورلر و آلدل -
دقلرینی کوردیکلرنده تحسین ایلرلر. حالبوکه
بو شیلر بالالرننگ خلقلرینی بوزمق و کیله چک
کوننگ ایرلرینی اشدن چیقارمقدن عبارتدر .
ایکنچی تربیه نگ کوبراک اورنی مکتب

نه ایسه بزم فیهلاومز چه شارع و مجتهدلر طرفندن امت حالین زمان و مکانینه کوره اعتبارغه آلوب بعض تکلیفاتلر نی لازم و بعض بر نیده طی ایتمک کبی معاملهلر دائما کورنوب طور مقده در. بو خصوصلر بزم صحراوی و ترکستانلی فردشلر مز ایچون کیرا کلیراک مسئله اولدیغندن اهل تحقیق نك همتنی بو طرفه جلب ایده مز.

محمدنا کر عبدالوهابوف

* *

«.....» قریه سندن: معلومدر، که

بو کونده گی محررلر مز. آراسنده - بری ایشتو - لگانچه یازو، وبری بونك عکسی اولارق، ایکی تورلی املا استعمال ایدلمکده در. اگر برنچی رهوش املا قبول قیلنسه - تلمزنی ساده - لشددر و اوقولووی. بیگلله نور ایچون کوب فائده سی نییه چکی کبی - حتی چیت سوزلر نی (عربچه، فارسیچه سوزلر مستثنی) درست اوقور ایچونده بیک فائده لی اولاقدر.

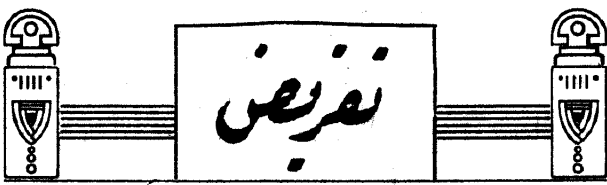
«تر جهان» غنه چققان وقتک گاز یته اوقو چیلر «نوی ورمی» گاز یته سی، «صر بیه» ملکتنی دیب سویله شه لر ایدی. بو - البه، شول ره وشده اوقولورلق ایئوب یازلغانلقدندر.

اما سوکندن ظاهر بولغان محررلر مز، ممکن اولدقی قدر ایشتولگانچه یازا باشلادیلر. خصوصا ه. مقصودف جنابلری مخصوص علامتلر چفاروب موندی املانك طارالووینه خدمت ایتدی. چغا - ردقی علامتلری کوب (خصوصا باش) محررلر مز طرفندن قبول ایدلدی. فقط، بعض محررلر مز همان ایسکی - چیتن املا قوللانمقده لر. مین، آلازانك نی ایچون اول املانی قوللانمقده لر. سببنی بله آلمیم. مونك برر سببنی وارمی؟ یوسفه فقط عثمانلی محررلرینه تقلید قیلوبقنه شوندی املا ایله یازالرمی؟ ..

ایضا محفوظ

فقه مسئله سیننه بالذات سند اولورغه یاراماسه لرده بعض فقه کتابلر نده بیان قیلنغان مسئله لر نی تقویه ایدرگه یارار. کوب ماده لر نك اشانچلی دلیلی بولورغه یاراغان تاریخ روایتی؛ بعض فقه مسئله سیننی تقویه بولنك قوللانسه نی بس بولور ایکان؟ جمعه اوقو مسئله سینك دول شتی قولنده محکوم بولغان صحراوی وغیری اسلام فرداشلر مز ایچون بیک مهم اورن طوندیغندن بونك حقیقتی، قول - لرده تداولی کوبراک اولان تاریخ صحیفه لرینی ده تحقیق صورتنده اشغال ایلمه سنی تیوش کوره مز. اولگی جمعه، اسعد بن زراره طرفندن هجرت نبیدن ایلک اهل مدینه آرزوسیله اوقولدیغنی ومصعب بن عمر حضرتلرینك اوقومش جمعه سی ده هجرتدن مقدم اولدیغنی کتب سته روایت ایلر ایسه ده بونك بر درجه امر پیغمبر یله اولمق احتمالی تاریخلرده و بعض تفسیرلرده هم مذکور در. اوشنداق نماز جمعه فرضلنده اختلاف بار بولسه ده نزول آیت ونبينا صلی الله علیه وسلم نك جمعه نمازین اداسی بالاتفاق هجرت سوکنده دوشنبه دن جمعه گه قدر «قبا» ده سا کن اولوب جمعه کون مدینه گه متوجه اولدقلرنده «مدینه» بلده سیننه وصولدن قبل بنو سالم ابن عوف قبیله سی ایچنده بر وادیده جمعه نمازی ایرشوب شول وادیده جمعه اوقولدیغنی تاریخ و بعض تفسیرلرده مذکور در. بو تقدیر چه نبیمز نك اوقومش اولگی جمعه سی بالکلیه صحرا ده واقع اولوب مذکور وادیده عمارتدن برر شی اولدیغیده اصلا آکلاشه یدر. بناء علیه بعض عارفین نك «مسلمانلر حاکم سز و ابنیه سز اورنلرده جمعه اوقوسه لر جائزدر. زیرا الله تعالی حضرتی جمعه نمازون شرط سز اوله رق فرض ایلامشدر، املرنك جمعه فرض بولوی ایچون قویدلری شرطلر ایسه تخفیف امت ایچون گنه در» دیدکی فولی قوت تابادر. هر

دارالفنونى پرفسورى دوكتور ر. دوزى نىڭ «تارىخ اسلاميت» اسمندە اولان كىتابى تر كچه گە تر جەمە ايدلنوب نارالدى . (بو كىتاب روسيە دە اولان مشهور كىتاب سودا گرلرنده ساتلنور). عبدالله جودت ايسە دوزى نىڭ اسلامە ياشىدىر . دىغى بلچراقلرنى اسلام عالملىرى بيلسونلردە رد ايتسونلر وجواب وپرسونلر دىبە اميد ايتمش اولسە كرك . زيرا كوب كيمسەلر كورلە در : «بزر وسچە ياكە فرانسز چە غنە بيلميەز ، يوقسە اسلام خلافنه يازلمش نرسەلرگە جواب وپرمك بزم خدمتمز» دىبە اوزلر ينىڭ اقتدارلر ينى اعلان قىلەر . نزول عيسى و حيات حضر حقنە اوزون ردىلەر يازوب تاراتمش حضرتلر مز اوشبودوزى تارىخنە دە برر جواب يازوب اهل اسلامنى منتدار ايتسەلر ضرر اولماز ايدى . دين باشلىغى اولور اچون ، شول ديننى حمايت قىلورغە و دشمنلر ينى مدافعه ايدرگە قدرت اولمق شرطدر . هر حالە دوزى بزم مبارك دينمەزە تعرض ايتدى . ايمدى دين باشلىقلر مز اوزلر ينى لازم اولان خدمتلر ينى ادا ايتسەلر ايدى . بز بوئى جدى صورندە اميد ايتمك دە مز ، ما يوس ايتماسونلر ايدى . ع . سويندك .

الفبا كىتابلر ينى تنقيد - ۶۴ بيتە اولان بو كىتاب قزان شەرنده معلم عين الدين احمر و ف جنابلىرى طرفندن ترتيب ايدلنوب «اور ناك» مطبعە سنده باصلمش قزان شەرنده نشر اولمش اون عدد الفبا رساله لر ينى انتقاد ايلامشدر . انتقاد ايلك زمانده اسلام محدثلر نده پك مقبول

«شورا» : كاه چك عددده بو مسئلە حقندە بو بوي شاگردلر ندىن جمال الدين افندى وليدوفنىڭ بر مقالەسى باصلنه چقىدر . احتمال كە ايشتولدىكى كىبى يازما وچىلر نىڭ وچىلر ي بر قدر شونده معلوم اولور .

* *

«اقسو» دن : هيئت اجتماعيه نىڭ ترفى و تدنىسى اچون خاتونلر نىڭ بيوك تاثيرى اولد . يغندن مدنيتلى قوملردە اوشبو كونلردە عائلە مسئلەسى بيوك موضوعلردن سانالور و بو طوغر و دە مقتدر عالملر و محررلر طرفندن حسابسز نرسەلر سويلانوب يازلور . خصوصى صورندە يازلمش كىتاب و رساله لر نىڭ سانى و حسابى يوقدر . لىكن ايسكى عرب كىتابلىرى آراسنده و بونلر طوغر و سنده اولان فهرستلردە عائلە حقندە اوز ينىه مخصوص يازلمش كىتابلر نىڭ اسملىرى كورلميدر . عرب بار ، ادبياتلر ينى توسيع قىلور هر تورلى موضوعلردە متعدد جلدلر ايله كىتابلر يازدقلىرى حالده عائلە مسئلە سینه دائر اثرلر يازما دقلىرى بونلر نظرندە عائلە نىڭ اهميتى اولما دىغند نميدر ؟ عائلە نىڭ نظام و فلسفە لر ينى فقه و اخلاق كىتابلر ينىه برر باب و فصل صورندە گنە قىلور درج ايدولرى بونلر فاشنده خاتونلر نىڭ خدمتسز مخلوقلر اولد . فلر ند نميدر ؟ ايسكى عربلر «عائلە» كلمە سىنى استعمال ايتدىلرمى ؟ يوقسە شول معنائى آكلانە طورغان باشقە بر كلمە فوللاند . يلرمى ؟ اوشبو مسئلە لر مز حقندە علم اهللىرى نفتيش قىلور تابدقلىرى نى «شورا» كاهلر ينىه يازسەلر گوزل اولور ايدى .

فيض الرحمن جهانداروف

* *

«اوقا» دن : صدره اولان «اجتهاد» ژورن - نالى صاحبي عبدالله جودت طرفندن «لپدن»

اوز يىنڭ دە انتقاد ايدامەسى جازا ايدىكىندە شېبە يوق. عصمت حق تعالانىڭ اوزىنە گنە مخصوصدر. اصول جديده الفبالرىنڭ شىخى اولان «خواجە صبيان» ايله وآنڭ ايزندن اڭ ايلك دىياغە چىقمش ذاكر افندى ايشە محمدوف جنابلرىنڭ «بر يولى اوقوب يازو» رسالەسىنڭ بو اثرده ذكر ايدلمكسىزىن قالمىقنە وجە تابمادق. بونلردن باشقە «يىكل الفبا» اسمندە دخى بر رسالە وار ايدى، آنڭ حقندە دە سوز كورمادك. بو طوغرودە بلكە كلەچكە اولور. «تنقىد» رسالەسىنى هر بر معلم كوروب استفادە ايدىرگە تيوشلى. معلملر، بوقسقە رسالەدن پك فائىدەلى بر تجربە آلاچقلىرىدە شېبە اولماز.

نور اليقين فى سيرة سيد المرسلين- اوشبو كوندە مصرده معروف مدرسلىرى برى طرفندن ترتيب ايدلمش عربى بو كتاب، مدرسە لىرمزده درس اوله رق اوقوتلمقە در. يىكى نشر ايدلىدىكى وقت عرب چىرىدە لىرى و مجلە لىرى مذكور كتابنى مدح ايتدىلر و درس كتابى اولورغە لايىق ايدىكى دە يازدىلر. شونڭ اىچون بونڭ طوغر و سندن سوز سويلرگە لزوم اولماسە كرك. فقط يبار و جى طرفندن اوستنە «تنقىد ايدلمكى» شورا- اداره سندن اوتنەمز» دىه بر جملە يازلمشدر. ايشتە اوشبو اوتنوچ بوش قالماسون اىچون بر ايكى يردە اولان مطبعە سهولرىنى كوسترمك اولدق. بو شى انتقاد اولماسە دە تصحيح اولور. تصحيح دە كركسىز بر شى دگلدەر. (۱) ۲۶ نچى بيت ۲۳ نچى سطرده اولان آيت ياكلىش باصلمشدر. (۲) ۳۸ نچى بيتدە اولان «ام عيسى» نڭ درستى «ام عيسى» در. (۳) ۵۲ نچى بيت ۱۵ نچى سطرده «فعوله» وزنندە اولان «خؤوله» سوزى «خؤله» رسمنك طبع اولنەمشدر. (۴) ۱۲۵ نچى بيت ۸۱ نچى سطرده اولان «اكهاله» سوزىنڭ درستى «اكحلە» اولسە كرك

بر عادت اولسە دە باشقە فن عالملىرى بوڭا اهميت ويرمامشلىر اوشبو سببندە پك قيمتلى اثرلر، اڭ توبانلىرى ايله بر صفدە بوتالوب بورمشلىردر. ابن خلدون تارىخىنڭ مقدمەسى استىنا ايدلسە سوڭراق وقتلردە اسلام دنياسندە انتقاد اصولى عادتاً اونودلمش ايدى. انتقاد اصولى، هم انتقاد ايدوچى هم دە انتقاد ايدلمش اثر صاحىبى اىچون پك فائىدەلى بر شيدىر، فقط ايكى شرطى وار. برى انتقاد ايدوچى انتقاد ايدەچك كتاب فنىنڭ متخصص آدملىرىدن اولمقى شرطدر و ايكىنچىسى دە «انتقاد» اسمىنى سؤ تصرف ايتمامكدر. تارىخ آدملىرىدن اولمامش كيمسە نڭ تارىخ فنىدە يازلمش اثرنى انتقاد ايتمەسى جازا اولمادىغى كىي نجو فنىدە تاليف ايدلمش رسالەنى بر مؤرخنڭ انتقاد ايتمەسى دە جازا دگلدەر. پچان بازار خلقىنڭ دىنى سياسى، ادبى و فنى شىلردن بحث ايدشمكلىرى كولىكى فايغو اولدىغى كىي اوزىنڭ اهلى اولمامش كيمسە لىرىنڭ انتقاد لىرى دە علمنى بوزمق و خلقنى آداسمقن عبارت اولور. اوشنداق انتقادنى سؤ تصرف ايتمك ادب و تربىه گە جنابت اولور. بو كون گە قدر انتشار ايتمش كندى لسانمزدە اولان مىلى رسالە لىرمزگە عمومى و خصوصى انتقادلر پك كركلى ايدى. اقتدار لىرى اولان ذاتلرنڭ بو طوغرودە صالحون قان ايله التفاتسىز طورمقلىرىنە وجە تابماز ايدك. اوشبو سببندە عىن الدين افندىنڭ بو رسالەسىنى كوروب ممنون اولدق و باشقە لىرى حقندە دە بويە انتقادلر يازلنە چىقنە اميدلرمنى سوزدق. عىن الدين افندى، اوشبو رسالەسى ايله كوسترمش خدمتىنڭ اهلى اولدىغى كىي قلمنى دە جدى و درونى صورندە يورتمشدر. انتقاد، ايشتە بو طرزده اولور. فقط اكرده تيوشلى اورنلر كورلسە «تنقىد» رسالەسىنڭ

۱۹۰۵ نچی بیل ۱۷ نچی اوکتابر فرمانی اعلان ایدلدیکندن ۱۹۰۹ نچی بیل باشینه قدر، پراوا-صلاویه دن فاتولیک مذهبنه ۲۳۳۰۰۰، لوتیران مذهبنه ۱۴۵۰۰، اسلام مذهبنه ۵۰۰۰، بودده مذهبنه ۳۴۰۰، یهودی مذهبنه ۴۰۰، مجوس مذهبنه ۱۵۰ آدم کوچمشدر.

«وقت» عدد ۵۵۰

«مارس» یولدزنده عجیبه لر: سنت الیاس طاونده غی رصد خانه لر واسطه سیله «مارس» یولدزی واحتمال باشقه سیاره لر ایلده خابره باشلا- نور دیه ظن ایتهلر. «مارس» ده طور وچیلر ایله خبرلشو چاره لرینی تیکشروچی مشهور هیئتشناس «هنری استوارت» مارس نك شرفی قسمنده آپ آچق بر طاپ کورمشدر. بو طاپنی دقت بلن قاراغانده آنك دهشتلی بر یاقیتلیق چشمه سی اولدیغی سیزلمشدر. بو طاپلر بر نوع اشاره لر روشنده، بر قاپلانوب، بر آچیلوب قارانغولق ایله یاقیتلیق بری آرتندن بری منتظم صورتده کیلوب طورغان. استوارت، بعض اشاره لر، انتظاملری ایله «مورزه» [تیلیغراف مخترعی] نك تیلیغراف الفبا سنده غی مخصوص حرفلری خاطرلته در ایدی، دیهدر. استوارت فرض ایتهدرکه، مارس دهغی تیرك مخلوقلر یاقیتلیق اشاره لر یاردمیله، اوزلرینك، جواب کوندکلری سوزلرینی تکرار ایتمشلدر. استوارت بار قوتمزنی صرف ایتوب «مارس» ایله خبرلشو یولینی آچارغه کیرهک دیهدر.

بو طوغریده اول، بر نیچه تورلی پرایقته (لائهلر) لر کورسانه در. (۱) ۴۰ میلیون صو-مغه توشروب دهشتلی بر «پرازیقنور» (یاقتر-تقج) یاسارغه. (۲) شمالی آمریکا و سبریانك آق سطحلرینی، مخصوص ترتیبده نوبتله شوچی قاره فوادرآت (مربع) لر ایله قاپلارغه، هر

(۵) ۱۵۳ نچی ۱۰ نچی سطرده اولان «بیق ملکک» جمله سی «بیق لك ملكك» روشنده اولورغه تیوشلی ایدی. (۶) ۱۷۳ نچی بیت ۱۷ نچی سطرده اولان «وکعب بن زهیر» جمله سی زائد اولسه کرک (۷) ۱۹۹ نچی بیت ۲۲ نچی سطرده اولان «ذی الحجه» نك صوابی «ذی القعدة» در (۸) ۲۳۴ نچی بیت ۸ نچی سطرده اولان «والاغراء» سوزی «والاغتراء» رسینده ترتیب ایدلمشدر. کتاب، «ملت» مطبعه سنده نفیس روشده باصلمشدر. حقی بر صوم هر بر کتابچیده اولور.

نوعه

حضرت داود قبری - قدس شریفی یانده روایتلرگه کوره حضرت داود علیه السلام نك قبری بولورغه تیوشلی برارده انگلیز مهندسلری حفریات اجرا قیلا باشلادیلر. ۷۰ اشچی بیک کوب قازی طورغاچ بر آستنه بیک زور چوفور-لر طابقانلر. بونلر تونهل روشنده یا صالوب دیوارلری گل طاشدر. روما قوماندانلرندن «تیت» قدس نی اوزاق قاماغاچ صوغشوب آلوب خراب ایتکانه، مکلر چه یهودلر نك شوشی لایبرانیت که قاچوب قوطولد یقلسری «تیت» کیتکچاق چغوب یینه دن قدس شریفی بنا ایتد-کلری آکلاشیلادر. بو حفریات وقتنده بیک مهم یهودی کتابلسری، آثار عتیقه، خر بستیا نلقنك اولگی دورلرنه گی مقدس نرسه لری و عبادتخا-نه اشیا سی طابلمشدر. مهندسلر حضرت داود قبرن و بنی اسرائیل تاریخینه عائد دخی بیک مهم معلومات طابارغه اشانالر.

مهم حساب - مذهبن کوجوچیلر حقدده داخلیه نظارتی طرفندن جیولمش رسمی حسابعه کوره

وفوق العاده اوتكىنك ايله ممتاز اولان باشقه حسلرگه مالكترلر. بر قورد عقلى بتون جماعت بلن اجرا ايتلگان تجربهلرنى دستور العمل ايتوب طونا. يالغز بر قوردنك تجربه اجرا ايتوى وما به الامتيازى بولميدر. بو جهتنن آنك عقلى انسان عقلينه بتونله باشقه در.

توزنك ضررلىرى - كوب كشيلىر آشنى توزلى ايتو هضمغه فائدهلى ديه ظن ايتهلر. اما، ايچكى اعضالرنك فيز يولوغياسنده متخصص دوكتور «بيزون»، توزنك فائدهلى اوليچه، ضررلى اولوينى تاكيد ايتو وهر حالده اوتو توزلى نرسهنى آشاو اصلا ياراميدر، ديه در. هر بر اوتو توزلى آش، چن خسته لكگه سنب بولادر.

بولايده توز، انسان اعضاسندن هر برينك تشكليه كركاندر. توز، اعضالرده صوجيولوجه سب بولا. بو ايسه، غايت ضررليدر. توز، صوصاتو سببلى ايسرلكك طوغدرادر. ريستوران لرده آشاو شول جهتنن ضررليدر، آنده، كوب ايسر تكچ ايچوگه سبب بولسون ديب آشنى توزلى ايتوب پشهرلر. پيژا (صرا) نك باشليچه ضررى، صوصاتسون ايچون آكا كوب ايتدروب توز سالولرى ياغندندر.

آلكاغول خسته لگى ايله مبتلا اولان كشى، بر توزلى نرسه دن باشقه ايچه آلميدر. آلكاغول ايله توز ايده شدرلر. توز اعضالرده اويوشو سببندن آنلرنك ايرته كيويونى موجب بولادر. توزلى آشلىرى كوب آشاغان بالالرنك عقللىرى ضعيفلنه، بتون استعدادلىر طومالانا وسلامتلكلىرى قاقشيدر.

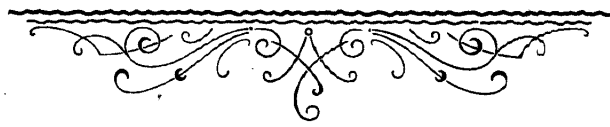

مربع نك زورلغى بر چاقرم مربع بولورغه. (۳) استوارت نك فكرنجه اك اوچوزليسى بيك الوغ بر دور بين (تيليسقوب) ياصاو اولاقدر. بونك ايچون ۲ ميليون صومدن آرتق آقچه كيتميه چك. موندن تيليسقوب آرقلى مارس نك مسافه سطحيه سيني (اورمان وشهرلرينى) دقت ايله قار او مكن اولاقدر. آمريقا هيئتشناسلىرى، استوارت نك فكرى ايله بيك محظوظ اولمقه لردر. **حشرات - قوردلر حقنده يگى فكر -**

فكرله وچى مخلوقات تورلى صنفلرغه بولينگان شيكلى «فكرله و» نك اوزى ده تورليچه بولادر. انسان عقلى بر تورلى، حيوان عقلى دى باشقه، حشرات عقلى ايسه، بو ايكى عقلنك ايكيسندن ده آيريلادر. پروفيسور «غراوى» اوزينك صوگهى تدقيقاتينك نتيجهسى اولراق، قوردلر ايله، آرفا سوياكللى حيوانلرنك مجموع عصبى (نيروى سيستم) لرى آراسنده هيچ بر تورلى اوخشاش يوقليغىنى دعوا ايتهدر. شولا يوق حشراتنك حس اعضالى، بز انسانلرنك حس اعضالى رينه برده اوخشاميدر. واقعا حشراتنك حس اعضالى حقنده معلومات آزدر. لكن بلنگان قدريسى ايله، اول خصوصه اسكيارانك اوبلاغانندن بتونله باشقه تورلى اويلارغه توغرى كيلدر. حشراتنك كوزلىرى باشقه تورلى، بيك كوب قرلى اولوب، آنلر بتونله بزنك كوروگه باشقه روشده كوره لر. آنلرنك نيچك ايتوب كورولرى حقنده كيسوب ايتو چيتندر. آنلرنك سلسله عصبيه (Нервная цѣпь) لرى نويونلى ايكى بىدن متشكلدر. بو، بزم آرفا جيلگينه البت اوخشاميدر. حشراتده ذوق (طانو) حسى يوق، شم (ايسنهو) حسى ده يوق ديه رلك، لهس (طويغو) عضوى ده آنلرده كسب فوت ايتمگاندر. لكن آنلر بزده بولونماغان

۶۴

بر نرسه نی ایکی ایدوب کور وچی کیمسه گه
عربلر «احول» دیبورلر . بر احول، الوغ بر
مجلسده: « خلقلر - احول - برنی ایکی ایدوب
کوره در، دیه سویلارلر، بو سوز درست اولسه
ایدی، بن کوکد، اولان ایکی آینی دورت ایدوب
کورر ایدم» ذیمشدر.

تیل یارشی

VI

قاراول طاوی

نتوش و بوا یاقلرنده یاشاگان تاتارلرنک
یاز باشنده یل صاین بولا طورغان قوش قابغه،
شقا، کلتی جوالقی، قاراول طاوی دیگان
جیونلری باردر. شولاردن «قاراول طاوی»
دیگانی زویه صویدنک قویاش چغوشی یاغنده
یاشل چراملی بیک تکه توگل بیوک طاو بوینده
«بیک» دیگان تاتار برله اورس قاتوش اون
یاغنده بولادر.

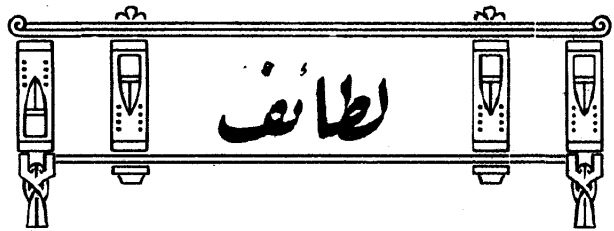
طاو اوستی بولغان اورمانغه آرقا برله
توروب توبان قاراغانده برنچی آپپاق صزلغان
زویه صوی یالتراب، آندن آری اوزون بر
سزوق کبک تورغان فاینلی یول، یولنک بیرگی
یاغنده بیک جش جش اوطورغان اوللر قویاشلی
کونده بیگرا کده ماتور کورنهلر.

«قاراول طاوی» آطنه کون توشکه چافلی
بتونلای جیوله کیلگان کشیلر بارسیده بایرام
کیومندن، مالایلر «قاراول طاوینه باررغه» دیب
کوبدن تکدروب قویغان آق طولا اویوق
اوستندن یاگی چابانا کیونگانلر، یکتار ایتوک،

۲۲ نچی عدد «شورا» نك ۶۷۶ نچی بیتنده

اولان عربی بیتلرنک ترجمه سی:

اولم نی صاتسه لو آی های آلورغه
خیرسز بو ترکلکدن قالورغه
اولم بر تاتلی نعمت هایده کلسون
بنی یونسز ترکلکدن آلورغه
اوزاقده کوردیکمه بر مزارنی
تلیم آنک جوارینه واررغه
اگر شفقت ایدرسه بر کریمی
قیله هدیه بنی آنده سالورغه
(بوداندی حیدری یامسز ترکک)
(اولم گه قالدی شمدی بالنورغه)
«چولپانی»

۶۲

بر وقت سلطان عبدالحمید گه: «استانبولمه
عجیب بر آدم کلشدر، پچافلر سانچکیلر
بوتادرده هیچ ضرر اولمیدر» دیمشلر. سلطان
عبدالحمید ایسه بو سوزگه فارشو هیچ بر فکر
ایدوب طورمای: «بونک نه برینه نعب
ایته سز؟ بزم بحریه وزیرمز بتون فلوته زنی
یوتدی ده بر شی اولمادی!» دیمشدر.

۶۳

مشهور خواجه نصرالدین افندی دن بر
مجلسده دلا ایله میرزا آراسنده اولان آیرمه نی
صورمشلر ایدی. خواجه افندی ده: «میرزا
نظام صانتوب، ملاده شریعت صانتوب کون
کچر وچیدر!» دیه جواب ویرمشدر.

چیتوک - کاوشدن، قزلرده کوبسی چیتوک - کاوشدن، آچق یوزلی اوینی گوله لر.

قزله - قار اول طاوینه باررغه دیب ئلله فچاندن بیرلی چوپرا کگه نیونلی جیوب کیلگان آچه لرینه موکلی موکلی اویناب قاراب قورا آلار. آراده ماتورراق اویناغان طاوش ایشولسه بتون صایلاوچیلر، قاراب توروچیلر طنغه قالب طکلیلر، قورا آغاچ اوزلریده آنه تگی آولنک قزی شوندا ای ماتورکوینی اوینادی دیب اوینارغه طروشه لر.

مالایر - آلوب کیلگان آچه لرینه چیکلاوک کونباغش بوتان تملی نرسه لرده آلار. یکتلر - ساتوچیلرنک کتورگان نرسه لرندن ایگ بهالی، تملی لرینی صایلاب آلوب ایکی یاقلرینه صالحاچ طاو بوینه جیولغان یتکان قزله یانینه راق جلوشه لر.

قوباش قزوی صوصاتقانغه ساتوچیلر تزمندن آیریلوب کوبراک کشی چمنقی - صرا ساتوچیلر تزمی یاننده بولادر.

جیونغه کیلگان قارتراق کشیلر نیوشلی بولا کلرینی آلوب بر ایکی کندی صرا ایله صوصلنی فایتارغاچ، یازغی قویاشده یافراقسز آغاچ بوتاقلرنده فابارینوب فاناتلرینی قانغا، قانغا طاوشلانغان چپقلر کبک گور کیلگان باشلرینی یاغادن قاراب طورالر. یکتلر قزله برله طاو

بوینده بر آز طاغان آسنی اویناب یانلرنده بولغان بولا کلرینی اورناشدرغاندن صوگ کیچ بولغانده، چکغداوقلر بیلاگان، شاگفراوقلر تاققان ایکیشار، اوچار - آطلی، آلدینه بزاکلی یالوق قوروب قزله اوطورغان کومه لر، بر، ایکی آط یگوب مالایلر، یالوقلری ایله اوزلرینی توتقان قزله اوطورغان آربالر، تورلی یاقغه تورلی یول برله برندن بری اوزار ایچون پرر کیابوب چابشوب قایتورغه چققانده تارالار. مسکو برله قزان صوغشققانده قزانلیلر «ایدل» ایله «زویه» نك آراسی ایکی گنه چاقروم چامالی اورنغه توشوب زویه صوی برلن قایتوب زویه فالاسنی باصماسونلردیه مسکو یاغندن یاصالغان قاراول طاوی یل صاین شولای ایسکه آلوته در. «.....»

اخطار: «شورا» ده بر کیمسه گه نسبت ویرلمش یا که آخرینه امضا قویلمش مقاله لر حقنده ادبی جهتندن اولان مسئولیت صاحب لری اوستنده در.

رحمت الهیه نك عمومیتی حقنده اولان فاضل محترم موسی افندی مقاله سینک ضررینه وفائده - سینه اولان مکتوبلرنک هیچ بری، موسی افندی سوزی تمام اولماردن مقدم «شورا» ده باصلیه چقدر.

محرری: رضا الدین بن محمد الدین. * ناسرری: محمد شاکر و محمد زاکر راسیفدر

«شورا» اورنبورغده اون بیش کونده بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعه در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ:
НА 2-й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ 30 КОП.,
НА 3 и 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.
АДРЕСЪ: Г. ОРЕНБУРГЪ,
РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛА „ШУРО“.

آبونه بدلی: سنه لك ۵، آلتی آیلق ۲ روبله ۶۰ كاپك.
«وقت» برلن برگه آلوچیلرغه:
سنه لك ۹، آلتی آیلق ۴ روبله ۶۰ كاپك در.

۲ نچی جلد «شورا» ده ذکر ایدلمش ماده و اسملونگ

فهرستی

- آ
- آباقامنڭ كتيخانهسى (حكايث) ۱۰۳-۱۳۹-۲۶۲
آت چابشدرمق حقنده ۳۷۴
آنا و آنا حقى هم وظيفه لرى ۶۱۸
آثار (كتاب) ۲۱۸
آثار عتيقه و مسكوكات عتيقه ۴۳ - ۹۵ - ۲۴۶ -
۳۰۴ - ۳۷۰ - ۴۴۲ - ۴۹۰ - ۵۷۰
آچيق خطلر ۶۳۴
آدمنڭ بيلمسز ياشاوى (كتاب) ۶۹۵
آدم و آنڭ بالالرى ۱۰۷
آرلر ۷۱۲
آقچەنڭ تاريخى و قيمتى ۲۷۳ - ۲۷۴ - ۳۳۱
آفسودن ۷۶۳
آلب ارسلان (ارسلان على) ۴۸۱
آلتارى اوينامق حقنده ۱۸۶
آلتوننڭ قيمتى ۳۳۰
آلما ايچنده قورت ۸۹
آنالر مکتبى ۶۹۴
آوارلر ۵۲۳
آوروپا سياحتى (كتاب) ۵۸
آوسترياده معارف بايرامى ۴۱۱
آى ۴۵۴
- ابن كلمه سنده رسم خط ۴۷۱
ابن بطوطه ۶۰۹
ابن عرب شاه ۶۷۳
ابو اسحاق اصطخرى ۷۰۵
ابو حنيفه وصينى (كتاب) ۵۳۷
ابو العلاء المعرى ۶۴
ابو مسلم و جاحظ ۵۳۶
ابو نصر فورساوى ۶۳۴
ات بالغى ماي ايله سودا ۵۲۵
اجمال سياسى ۳۰ - ۹۱ - ۱۲۲ - ۱۸۹ - ۲۱۹ -
۲۵۸ - ۲۸۰ - ۳۱۵ - ۳۷۸ - ۴۴۲ - ۵۰۷ -
۵۶۸ - ۶۶۵ - ۷۳۱
احاديث قدسيه (كتاب) ۶۳۳
احتياط طهر نمازى ۱۱۹ - ۲۷۸
احسان - يغشيلق ۵۲۱
احمد باى استپنديه لرى ۳۳۹
احمد بن فضلان ۵۷۷
احمد رضا بك ۲۸۴
احوال روح علمى ۶۸۸
احيا ترجمه سى (كتاب) ۳۱۴
اخطار - ۷۶۸
اداره شرعيه لر حقنده ۲۲۷
ادبيات سرمايه سى (جمعيت) ۱۵۷
ادبيات ۵۳۷ - ۵۵۳
ادبيات عربيه (كتاب) ۳۲
ادبياتنمز ۵۷
ادبى اثرلر ۴۱۶ - ۴۷۸ - ۴۷۹ - ۴۸۰ - ۵۱۲ -
- ابتدائى تعليم حقنڭ نظام لايحه سى ۱۴ عددكه علاوه
ابتدائى مکتبلر ۳۷۴

- ۵۴۴ - ۵۶۷ - ۵۷۶
ادیب (کتاب) ۱۸۸ - ۶۹۷
ارسلان علی ۴۸۱
ارشاد (کتاب) ۲۱۸
اسامی کتب ۲۴۷ - ۴۱۲
اسپاس اویازنده ایسکی اثرلر ۴۹۲
اسپرانتو تیلی حقنده ۱۴۳ - ۲۱۸
استانبول ماجرالری ۲۸۲ - ۴۱۲
اسسیلک ۳۷۶ - ۴۷۴ - ۷۳۰
اسکندریه کتبخانه سینی یاندرمق حقنده ۹۶
اسلام ، کینه چک کونده ۴ - ۴۸۴ - ۵۱۶
اسلام فضیلتی ۲۲۸
اسلام وفرانسولر ۲۶۱
اسلام وهانوتو (کتاب) ۲۸۰
اسلام ویگی مدنیت ۶۴۷
اسلامده الک بیوک سیاسی آدم ۶۴۶
اسلامده برنچی غزته ۲۳۲
اسوج مکتبلری ۱۵۰
اشنی یاشرمک ۹
اصطخری ۷۰۵
اصول حساب (کتاب) ۳۱۴ - ۵۳۸
اعلان روشلری ۴۱۱
افادات الکرام (کتاب) ۸۸
اقتصادی وفنی مصاحبه لر ۲۷۳ - ۳۳۰ - ۳۶۴
الفبا کتابلرینه تنقید (کتاب) ۷۶۳
انبیانک مسلکوری ۱۹۹
انتظام عمومی گه حرمت ۵۸۹
انسانلر دورت قسم ۵۲۵
انسانده اولان دورلر ۶۰۴
اوز عیبنی بیلیمک [اخلاق] ۳۵۶
اوج طرز سیاست [کتاب] ۳۴۷
اوجو ۳۴۸
اوراز محمد ۴۵۰
- اوردانک لغتی ۲۷۸
اور وکریپوستلر ۳۷۳ - ۴۳۲
اورما کوچ (فنی حکایت) ۶۳۶
اوز عیبنی بیلیمک یولی ۳۵۶
اوز نفسینه اعتماد ایتیمک ۲۰۸
اوفادن - ۷۶۳
اوقوچی قز (حکایت) ۲۲۱ - ۲۵۱ - ۲۸۵ -
۳۱۸ - ۳۴۸ - ۳۷۹ - ۴۴۴ - ۴۷۵ -
۵۰۹ - ۵۴۰ - ۵۷۱ - ۶۰۵
اوقوچیلر ۶۴ - ۴۱۱ - ۴۴۴ - ۵۳۹
اولاچی خان ۲۲۸
اون سکز بیگ عالم ۶۲
اویانو (حکایت) ۲۵۴ - ۳۷۹
اویغورچه ایسکی اثر ۷۱۴
اوبین داوشلری دکلامق ۳۴۶
اهل علم طبقه لری ۶۸۶
اهمیتلی کشفیات ناشکندده
ایتالیانی حزبی ۱۴
ایتو (یاپون کنازی) ۶۴۱
ایدل بوینده ایسکی قوملر ۷۱۲
ایدل - وولغه ۶۵۱
ایرانده حریت تاریخی ۳۲۲
ایرتانگی اذان (کتاب) ۳۲
ایسرتکچ ایچو وهیئت اجتماعیه ۳۳۵
ایو آبتیقه سی (کتاب) ۳۱۸
ایوب پیغمبر ۲۱۶
- ب - پ**
- پاریژ ۲۵۰ - ۱۲۴
باشقردلر ۳۱۰ - ۳۳۳ - ۳۶۲ - ۳۹۸ - ۴۲۸ - ۴۵۶
۳۹۵ - ۴۲۴ - ۵۲۹ - ۵۵۵ - ۶۲۳ - ۶۵۲
باقچه چیلک ۶۷۱
بالالرنی تربیه وتعالیم ۱۳ - ۵۳ - ۱۱۶ - ۱۸۵

تاریخچه عائد ۳۹۱-۴۲۴-۵۲۲-۵۶۱-۶۵۱
۷۱۲-
تاریخی واقعه ۲۹۳
تاش بیلگی آولنده ایسکی قبر تاشلری ۴۹۲
تاشکند ۱۸۱-۳۰۳-۶۹۸
تاشلر (تمثیل) ۱۵۸
تألیف حقى انگلتره ده ۳۷۷
تجارت و صناعت مکتبلی ۵۳۴
تحریر المرأة کتابی حقنده ۲۱۸-۳۶۰-۳۹۴
۴۳۴-۴۶۳-۴۹۲-۵۵۸-۵۸۵-۶۶۱
تحفة النظر (کتاب) ۶۱۰
تربیه اجتماعیه فلوی (ترکیاده) ۲۲۰
تربیه لی قلم ۴۳۸
تربیه ۵۳-۸۴-۱۱۷-۲۲۰-۳۴۵-۵۰۱-۷۲۴
ترجمان ترکی و عربی (کتاب) ۳۳۶
ترك قوملری ۹۳-۳۹۱-۳۹۲-۴۰۸-
۴۲۴-۶۱۵
ترکیا ۶۴-۲۰۶-۲۵۰-۲۹۳-۳۴۷-۴۶۰
ترکستان ۴۳-۹۴-۱۸۱
تری کموش ۳۴۸
ترویسکی ده اصلاح مدارس ۳۶۷
تعطیل کونلری ۴۴۴
تعلیم ۵۰۱-۵۹۳
تعلیم القرآن (کتاب) ۱۱۹
تفکیلوف ۴۵۷
تلانچی قزی (کتاب) ۵۳۸
تلخیص الاثار فی اقالیم الدیار (کتاب) ۳۴۶
تماکی ضرری ۶۲۸
توجد ۴۷-۱۰۱-۱۳۴-۱۹۷-۵۸۸-۶۷۷
توزنک ضررلری ۷۶۶
توقایوف دیوانی (کتاب) ۱۱۹
توقطاغوخان ۲۶۰
توقمانی شهرندن ۷۶۱

۲۴۵-۴۰۵-۵۹۸
باتو خان ۱۹۴-۶۶۲-۲۲۵
باطقافر (حفظ صحت) ۳۵۷
بالتی قارنده بر قز ۱۹۱
بانقه ده آفچه آرتو ۱۹۱
بای بواو چاره سی ۳۶۴
بای بالالری و ایچ پوشو ۲۰۸
بخارا ۴۶-۱۴۷
بدایت اسلام (کتاب) ۱۱۹
بدعت، عادات و خرافات ۳۳۵
بلغار ترکلری ۵۲۳-۶۲۹
بنی بشر و آنک احوال عجیبه سی ۳۸۸
بنو عدنان (عربلر) ۷۰۸
ینوقحطان (عربلر) ۷۰۸
بورات ملتی ۷۹
بورتاسلر ۷۱۲
بوز دگزی ۶۳۴
بوزوق عائله ۶۰۴
بوغازغه خواجھلق ۵۳۹
بو کونگی مسئله مز ۲۳۶-۳۲۷
پولشه مسلمانلری ۱۷۹-۶۶۵
پینر بورغ ۳۷۶-۴۷۲-۴۷۴
پینروفسکی (روس عالمی) ۲۱۳
پیداغوغیا ۵۹۳-۶۵۶-۷۲۱
پیک بر حدیث (کتاب) ۳۷۵

ت

تاتار خانلرینک آفچه لری ۴۹۰
تاریخ ادیان ۶۷۹
تاریخ اسلام (کتاب) ۱۸۸
تاریخ طبیعی و موزه خانه ۴۷۳
تاریخ عاموم ۱۳-۷۰-۱۳۶-۲۰۱-۲۷۱-۴۸۶
تاریخ قوم ترکی (کتاب) ۶۰۰

چوچيلا (حكاييت) ۱۲۵ - ۱۵۹
چينلرنڭ اثرلر ينى باصدموق ۶۶۴
چيرمش ۸۱ - ۷۱۲

ح

حاجى خليفه ۵۴۵
حاجى سياح ۶۷۵
حجاز تيمر يولى ۷ - ۳۹ - ۶۸
حریت بايراملرى ۵۳۹
حشرات حقنده يڭى فکەر ۷۶۶
حضرت داود قبرى ۷۶۵
حفظ صحت حقنده ۷۴ - ۲۱۰ - ۲۳۴ - ۲۹۶
حیات اجتماعيه ۳۷ - ۲۰۲ - ۳۵۷ - ۵۸۷ - ۶۸۲

خ

خاتون (ادبيات) ۵۵۳
خانملر (تركياده) ۴۶۰
خدایار خان ۲۵
خزرلر ۵۲۳
خسته لکلر ۴۲۵
خلاصه تاريخ اسلام (کتاب) ۵۳۸
خوقند شهرى ۴۰۷
خيوه مملکتى ۵۱۹ - ۵۴۹ - ۶۱۶

د - د

دابة الارض ۶۹۶
دار الفنون ۱۸ - ۹۴
دانيال ۳۸۵
درست تربيه ۷۶۰
دنیا ۱۵۷ - ۲۰۲
دنیا معلوماتى (کتاب) ۲۴۷
دين علمى و آکا ملحقلر ۵۹۳

تولكى تيوريسى (فيتملى) ۴۱۳
تولين مايى ۵۳۵

تيل مسئلهسى ۴۰۱ - ۶۱۵ - ۶۹۸
تيل ياريشى ۴۶۷ - ۵۴۴ - ۵۷۵ - ۶۰۷ - ۶۳۹
- ۶۷۱ - ۷۰۲ - ۷۶۷

تيك طورا الميم ۷۵۶
تيمرلنك كتبخانهسى ۶۳۰

ث

ثروت و مال ۱۹۷
ثنيات الوداع ۱۵۵

ج - ج

جاخط و ابو مسلم ۵۳۶
چاخوتقه ۱۲۳ - ۳۲۹ - ۶۹۸
جانای ۳۸۷
جان على خان ۴۱۹
جان فيو ۴۷۴
جانلى فوتوغراف ۴۲۲
چچك (خان خانونى) ۲۵۹
چچك خسته لگى ۴۰۰ - ۴۶۲ - ۵۰۴ - ۵۶۷
جرا حلك ۱۲۳
جغرافيا (کتاب) ۲۱۸ - ۵۳۹
جلا لين تفسيرى حقنده ۳۷۴ - ۴۶۴ - ۵۶۷ - ۷۰۴
چلبى معناسى ۶۶۳
جناى باباى ۲۱
چن بخت (حكاييت) ۷۳۳
چنگيز خان ۹۷ - ۱۲۹
چواشلىر ۳۰۰ - ۳۳۷ - ۳۶۶ - ۴۰۴ - ۴۳۰
- ۴۵۹ - ۴۹۸ - ۵۳۱ - ۵۵۴ - ۵۵۷
- ۵۹۱ - ۶۸۵ - ۷۱۲ - ۷۵۹
جوجى خان ۱۶۱
جوجى معناسى ۲۷۸

سیاحت خاطره لری ۵۰-۱۱۴-۱۷۸-۲۴۰-۳۰۷
سیاست معناسی ۵۳۶
سید برهان ۴۸۲

ش

شاعر وشعرلر ۲۶-۵۵-۵۶-۸۵-۸۷-
۱۱۸-۱۵۱-۲۷۷-۳۰۴-۴۲۵-
۳۲۶-۳۴۲-۴۰۹-۴۱۰-۴۴۰-
۴۴۱-۴۶۸-۵۰۲-۵۰۳-۵۰۴-
۵۶۶-۶۰۱-۶۰۲-۶۰۳-۶۲۷-
۶۷۶-۷۲۵-۷۲۶-۷۲۷-
شاگردلك آدابى (كتاب) ۲۱۸
شاگردلرده خسته لك ۴۱۲
شاه على خان ۴۱۷
شرق كنبخانهسى اسامى كنى ۲۴۷
شربعت نيچون رؤيتى اعتبار ايتمش؟
(كتاب) ۴۰۸
شيبانى نامه (كتاب) ۱۸۷
شعيب پيغمبر ۲۱۶
شيخ الاسلام قفقازده ۵۳۴
شيخ اوليار سلطان ۴۱۷

ص

صانلق جهاز (حكاييت) ۴۱۳
صانلغان خان ۳۸۷
صالفونلق اولاشو ۲۵۰
صرتق خان ۲۲۸
صنايع نفيسه ۶۶۸
صو ۲۱۰-۲۱۱-۲۱۳
صوفورلر خوفند شهرنده ۴۰۷

ط

طبيعتده حيات ۷۲

دين وعلوم طبيعیه ۶۱۳
دين صافلاو و آگئا لياقت ۶۹۱
دين و تربيہ ۲۱۵
ديوان طرفه (كتاب) ۳۱۵
ذوالفقار (فلج) ۴۷۳

ر

رادلوف ۳۰۵
رحمت الهيه نك عموميتى ۷۱۶
رسالة التوحيد ۵۷۹
رسول اكرم قبرى ۱۵۴
روح حقنده فلسفه (كتاب) ۶۹۷
روحسز عالم ۵۴۹-۵۸۳-۶۱۶-۶۳۲-۷۲۸

ز - ژ

زا كازنوى خطلر ۶۶۷
زمان و كمال ۶۵۸
زمان (كاليندار) ۶۱-۶۰۳
زكات وعشر، نذر و فطر ۱۲۱
زلزله ۹۳-۱۷۰
ژان ژاق روسسو ۴۸-۱۱۰-۲۳۷

س

ساخالين انجوسى ۶۳۵
ساين پولاد ۴۴۹
سراى شهرى ۶۳-۱۶۳-۴۹۰-۶۷۴
سعادتمز نه ايله در؟ ۶۸۶
سلطان محمد خامس ۲۸۹-۳۲۱
سلطانتى عزل حقنده فتوى ۲۹۴
سليمه (كتاب) ۶۶۴
سودا گارلك ۴۹۴
سوز هم اش ۹
سومك و اولنمك (كتاب) ۲۴۷

ع-غ

- عاشوره ۱۲۱
عائله احوالی ۷۶ - ۲۷۶ - ۳۷۱ - ۵۶۴ - ۷۱۰
عبدالکریم مکتوبی حقنده ۵۰۵
عبرتلی حکایت ۱۹۳
عبرت ۲۰۸
عثمانلی ۱۷۴ - ۲۳۳ - ۶۶۷
عجائب طبیعت ۲۰
عجائب مخلوقات ۵۳۹
عجائب المقدور (کتاب) ۶۷۴
عجیب بر حادثه ۶۰۴
عرب ادبیاتی ۷۰۸
عرب تیلی و قاموس کتابی ۶۳۵
عصر سعادت (کتاب) ۱۸۸
عقائد اسلامیہ (کتاب) ۶۹۷
عقلیلرنک خطاری ۱۷۱
عقود الجوهر (کتاب) ۶۳۳
علم حال (کتاب) ۲۷۹
علم روح عالمگیری ۴۷۴
علوم و فلسفه، مسلمانلرده ۲۰۱
علی شیر نوایی ۴۱۳
عملیات اسلامیہ (کتاب) ۲۴۷
عوج بن عنق ۶۳
عیسی علیه السلام ۶۹۶
عین زبیده ۵۰۰
عیون الانباء (کتاب) ۹۶
غزته و ژورنالر ۲۳۱ - ۳۲۶ - ۵۸۲ - ۶۳۵ - ۶۹۸
غوغل ۱۸۳ - ۲۷۱
- فرانسز تیلی ۴۱۲
فضائل اسلامیہ ۲۲۹
فلسفه عبادت (کتاب) ۲۴۷ - ۷۲۹
فنی کتابلر ۱۵۶
فنی مصاحبه ۶۵۳ - ۵۵۱
فؤاد پاشا (تورمه ده) ۳۱۷
فینلانديه خاطرانی ۷۰۰
- ق
- قادینی خاتونسی؟ ۶۲۴ - ۷۵۹
قارتلر ایله یاشلر مصاحبه سی ۶۶۹
قار نه جی ۱۵۷ - ۶۰۳
قاسم خان ۳۵۳
قبر تاشلری ۴۹۰
قدر مسئله سی ۱۶۶
قرآن ۹۶ - ۱۰۷ - ۲۱۷ - ۲۷۱ - ۳۷۳ - ۵۴۸ - ۶۱۲
قرغیزلر و حضرت انس ۱۵۴ - ۷۲۹
... قریه سندن ۷۶۲
قران ۳۶ - ۶۴ - ۳۷۲ - ۵۰۸
قرلر تربیه سی ۱۸ - ۳۴۵
قطبلر ۲۳۵ - ۵۶۱
قلم مسابقه سی ۴۶۷
قمر (آی) ۴۵۴
قمز و ایچو چیلر ۲۶۹
قوتلوغ محمد میرزا ۴۵۷
قوداتقو بلیک (کتاب) ۷۱۴
قوستانای شهری ۶۳۴
قویاش ۴۵۴ - ۶۶۸
قیولر ۲۱۲

ک-گ

- کاتب چلبی ۵۴۵
کائنات ۳۹۶ - ۵۸۹ - ۶۷۷ - ۶۷۸

ف

- فاطمه سلطان ۴۸۳
فتوی سلطان عزلی حقنده ۳۹۴

محمد عبده تالیفی ۵۷۸
 محیط المعارف [کتاب] ۶۳۵
 مدنیت و اسلام [کتاب] ۶۱
 مدنیت تاریخن دن [کتاب] ۷۲۹
 مزیاتر ۹۰ - ۶۳۱ - ۷۱۰
 المرأة الجديدة کتابی حقه ۳۶۰ - ۳۹۴ - ۲۳۴
 - ۴۶۳ - ۴۹۲ - ۵۵۸ - ۵۸۵ - ۶۶۱
 مربی و مربیه لر ۲۳ - ۳۱۲
 مروج الذهب [کتاب] ۷۰۷
 مسعودی ۷۰۶
 مسجد اقصا حقه ۵۰۵ - ۶۳۱ - ۶۶۵
 مسقوه ۹۴
 مسلمانلر ۶۲ - ۲۰۱ -
 مسند یازوی ۷۰۸
 مصرده حز بلر ۳۳۶
 مصریلر [کتاب] ۶۰۰
 مصطفی علی خان ۴۵۰
 مطبعه چیلک تاریخی [کتاب] ۷۲۹
 معارف [ژورنال] ۸۸
 معاقات سبعة ۷۰۹
 معلم و مربیلره رهنا (کتاب) ۳۷۶
 معلم و معلمه لر ۶۳ - ۴۴۴
 معیشت اجتماعیه ۲۰۳
 مکتب و مدرسه لر ۱۵ - ۶۳ - ۱۴۹ - ۱۵۰ -
 ۲۳۶ - ۶۰۴
 مکتب [کتاب] ۳۱۴
 مکه ۳۶۹ - ۵۰۰
 ملی شاعرلر [کتاب] ۳۲
 مناصب دینییه [کتاب] ۴۷۲
 منشور شعر ۵۵
 الموافقات [کتاب] ۳۱۵ - ۵۳۹
 موردوالر ۷۱۲
 موزه خانه لر ۱۴۵ - ۱۸۱ - ۳۰۳

کتاب الافالیم (کتاب) ۷۰۵
 کتبخانه لر آور و پاده وایسکی مسلمه انلرده ۴۵۰ - ۲۵۰
 گریکلر (کتاب) ۶۰۰
 کشف الظنون (کتاب) ۵۴۷
 کلییه فرقه سی ۱۳
 کلیله و دمنه (کتاب) ۲۱۷
 کله چک کوننک ایرلری ۲۰۸ - ۳۳۴
 کندینه تایانمش آدم گنه مسعود اولور ۴۲۰
 کوب یاشامک ۵۵۱
 کوزلک ۱۲۳
 کوك بوزی (فنی) ۴۵۳
 کول صولری ۲۱۲
 گهینه [نمسه ادیبی] ۱۵۶
 کیسه لغتی [کتاب] ۱۱۸
 گیمناستیکه ۶۰۴

ل

لاحسد الا فی اثین ۵۶۷
 لاطیشلر، ایستونلر و بز ۵۲۷
 لامبرازه ۶۴۵
 لسان قونغرہ سی ۴۰۲
 لطائف ۹۶ - ۱۲۸ - ۱۶۰ - ۲۲۳ - ۲۵۶
 - ۲۸۸ - ۳۲۰ - ۴۱۶ - ۴۷۸ - ۴۴۳ -
 ۵۱۱ - ۵۷۴ - ۶۰۷ - ۶۶۸ - ۷۰۰ - ۷۶۷
 لوندن مسجدی ۶۹۸
 لیتوانیا تاتارلری ۱۷۹ - ۶۶۶

م

مارس یولدزنده عجیبه لر - ۷۶۵
 محمد خامس [سلطان] ۲۸۹ - ۳۲۱
 محمد علی شاه ۳۲۲
 محمد علیه السلام [کتاب] ۴۰۸ - ۶۹۳ - ۷۲۰
 محمد پیشنماز ۵۳۴

موزيقه واسلام [كتاب] ۵۳۸
 الهوطاً [كتاب] ۴۰۸
 مونچەنڭ فائده وضررلىرى ۶۸۲
 مەھدى چىقۇى ۶۹۶
 مىقروب ۱۵۵

ن

نحو كتابلىرى ۵۶۷
 ندوة العلماء [جمعيت] ۱۹۱
 نصيحت [كتاب] ۲۱۸
 نەسەلردە دىنسىزلىك ۴۱۳
 نور دولت ۳۸۶
 نوغاي ۹۰ - ۲۶۰ - ۴۷۱ - ۵۲۳
 نوغاي ميرزا ۲۵۷

و

واجب صدقەلر ۱۲۱
 وطن وملتنى اصلاح ۴۵۲
 وظائف امامت ۲۹۵
 وعظ وخطابت ۱۹۷

ه

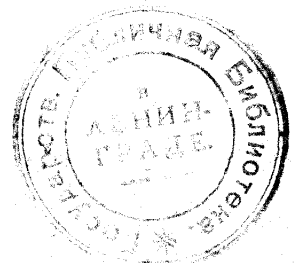
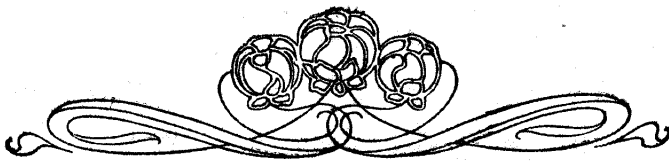
هوا ۲۹۶-۲۹۸-۳۵۸
 هواده اوچوب يورمك ۱۲۳-۲۴۹-۵۹۶-۶۲۵-
 ۶۶۸-۶۵۹

هوغو ۱۲۳
 هون تركلىرى ۵۲۲

ى

يابونيا ۲۲۱-۳۷۰-
 يانمق روشى ۲۴۴
 ياچوج و ماچوج ۶۹۶
 يادكار خان ۱-۳۳-۶۵
 يادكار (كتاب) ۲۱۸
 يازوچىلر و مخترعلر ۱۲
 يازومز دىلمز ۴۸۷
 ياشامك مدتلرى ۴۱۳
 ياش طورمق ۵۵۱
 ييانچى ميرزا ۴۰۶
 ير كرهسنى اوتەدن اوتە تيشمك ۶۹۸
 يغمور صوى ۲۱۱
 يىڭى كوزلك ۱۲۳
 يكرمنچى عصر فلاكتلرى ۱۲۳
 يواتقچ (كتاب) ۲۱۸
 يوسف (قوداتقو بىلك مؤلفى) ۷۱۴
 يوق حيوانلارنى ساتمق ۳۱۴
 يوكلى خاتونلر [حفظ صحت] ۵۸۷
 يولدزىلر ۲۷۷-۴۵۳-۴۵۶
 يهوديلر ۳۰۸
 ييلدز سراى ۳۷۷-۲۴۹

№ 565

- ضياءالدين افندى گه : « اصابت » حقدنه
 اولان مقاله گز ، برنجى غنواره چيقاق عدد گه
 درج اولنه چقدر .
- « محمد عليه السلام » رساله سنى انتقاد ،
 اورن بولماديغى سببندن اوشبو عددن قالدى .
- محبوب جمال خانم گه : چاخوتقا حقدنه اولان
 ترجمه گز اوز نوبتى ايله درج ايدلنور .
- ۲۱ نچى عدد « شورا » ده اولان سؤالنك
 جوابلى چيقاق عددده يازلسه كرك .
- كئىف شهرتك ك . افندى گه : ادبى مقاله گز
 گوزلدر ، فقط اهلى آزلغى سببلى « شورا » ده
 باصلميه چقدر ، معذور بيورله .
- بهرام بك جنابلرينه : « يخشى بيليب »
- سوز باشى ايله يازمش شعر گز اوزاق طورماز
 نشر اولنور .
- « مدینه منوره دن آخوند عبدالهادى افندى
 طرفندن يازلمش مکتوب « وقت » اداره سینه
 تابشردى ، درج اولنوب اولميه چقى آنلر
 اختيارنده در .
- ف . ع . افندى گه : مقاله گز پك اوزون
 اولديغندن « شورا » ده باصلماز .
- « دين صافلاو و آگنا لياقت » اسمنه اولان
 مقاله كله چك عددده باصلور .
- « ابجد » امضالى مقاله ، عبارتته كوره معنا
 سى آز اولديغى ايجون درج اولنماز . ۲۱ تينلك
 پوچته مارقه سى يبارسه صاحبنه اعاده فيلنور .

اخطار

« شورا » ده بعض بر يرلرده ايكى اوچ مصراعدين عبارت عربى ، فارسى و تركى بيتلر
 يازلنده در . محترم يازوچيلر تن برى اوز مقاله سى آخونده اولان بو كئى بر بيتنى كندى
 مقاله سینه جواب اورنده يازلديغنى فهلاب خيلى جاني اغومش ايش . فقط انداي بيتلر ، هيچ
 كم گه جواب ايجون باصلماز ، يوقارولرنده اولان مقاله لر ايله آنلرنك مناسبتلىر يوقدر ،
 اگرده بر مناسبت كورلور اولسه بونى مجرد بر تصادفغه حمل فيلورغه نيوشلى .
 انداي قسقه هم واق شعرلر ، صحيفه لر اچيق قالوب كيلوشسز كورلماسون بونك اوستنده
 اوچوچيلرنك كوكلرينه نسلبه اولسون ايجون گنه باصلنهار ، يوقارى وئوبان ياقلىرى ايله بونلرنك
 تعلقلىر هيچ يوقدر .

« شورا » اداره سى .

ايفيدرا

قوزمىچ نباتى
 قورى سزلاو ، اش باتماو ، فان آزلقدن فائده
 بيره تورغان بر شفالى نبات بولغانى ايجون بزنگ
 روسيه ده هم چيت ملكت لرده ده استعمالدر . بور

اورمانندن تامرى ، چاچك هم اورلقلىرى ايله برگه جيولمش ايگ يخشى صورتى قاروبقه ده
 بولنوب قداغى بشن صومدر . ايكنچى صورتى اوچ صوم ، اوچونچى صورتى بر صومدر .
 ۱۸۹۶ نچى يلدن بيرلى ايفيدرانى يوروب تورامز . ايگ كوب بيرگانمز برنجى صورطدر .

آدريسمز : г. Бузулукъ, Самар. губ., В. Ваганову.

شَرق كِتَابْخَانَه سِي صَاحِبِي : أَحْمَدُ إِسْحَاقِي أَوْ شَقِ شَهْرَنْدَه سَه تَائِسِي ۱۹۰۶

مفصل « اسامى الكتب » بوش بيارلور .
برمقدار زادانكه بيارلسه زاكانڭ قالغانى
نالور ايله بيارلور . زادانكه بياروچيلر :
پير يوود ايله آچه بياررگه تيوشليدر .
مارقه قبول اولنماس . زادانكسز نالور ايله
بيارلماس . بوچته مصارفى آلوچيدن .

أدرس :
Орскъ, Оренб. губ.,
Ахмеду ИСХАКОВУ.

يا شكا باصلوب چقدى : « امام غزالي »

مؤلفى : رضاءالدين افندى فخرالدينى حضرتلرې . ناشرى : « شرق كتابخانه سى »
حقى ۳۰ تين . بوچته حقى ۶ تين . ۳۶ تين آچه برابرينه هر طرفقه بيارلور .
« امام غزالي » نڭ منبر جاتندن بعضلرې :

« غزالي » نڭ اسم ونسبى - نسبت ووطنى - تربيه و تحصيلى - نشأت و شهرت - تدريس
و سياحتلرې . « غزالي » عصرنده اسلام ديناسى - معاصرلرې اولان خليفه و پادشاهلر -
مشهور عالملر - نظاميه مدرسه سى . مسلك و مذهبى - اخلاق و طبيعتى - سماع حقنده فكري
- عبرتلى سوزلرې - تاليفلرې . روسيه مسلمانلرې آراسنده « غزالي » . عزلت و زهدى -
تصوف ايله اشتغالى و بونڭ سببى - شجاعت ادبیه . تعليم و تعلم - متعلم و معلم - دنياوى
علملر - عالملر - « غزالي » فلسفه سى - يونان و عرب فلسفه سى - راموس و باكون - حوادث
طبيعيه - اسباب ايله مسببات آراسنده ملازمت - وحدت وجود - علم كلام - تصوف و علم -
ليس فى الامكان ابداع مما كان . ابن باجه و ابن طفيل - اجتماعى ، عهرانى ، اقتصادى
حالم ايله اولان مناسبتى . منتقد و مدافعلرې - كتابلرينڭ ياندرلمه سى . « غزالي »
حقنده عمومى بر ملاحظه .

اوشبو « امام غزالي » « مشهور ايرلردن » اوچنچى جز اولوب شايان استفاده بر كتابدر .

« شرق كتابخانه سى » نشریاتندن :

۲۰	»	»	»	آثار ۱۴ نچى	۱۰ تين	مؤلفى رضاءالدين فخرالدينى	اهل - عيال
۲۰	»	»	»	آثار ۱۵ نچى	۲۵	»	آداب تعليم
۶	»	(۲ طبع)	»	عقیده	۱۵	»	آمر يقا فكرلرې
۱۵	»	»	»	خيالى ، حقيقتى ؟ فاتح كریمی	۲۰	»	ابوالعلاء المعرى
۱۵	»	»	»	آخر زمان بلاسى يار الله الولى	۲۰	»	آثار ۱۲ نچى
۲۰	»	»	»	جانلى جنازه	۲۰	»	آثار ۱۳ نچى

